

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาความรู้ด้านการเมืองการปกครองและกฎหมายทำให้ผลการเรียนวิชาความรู้เบื้องต้นทางธุรกิจระหว่างประเทศมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิวัฒนาการการเมืองและกฎหมายของไทย รวมทั้งศึกษากฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัยซึ่งจะนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. วิวัฒนาการการปกครองไทย
2. ประวัติความเป็นมาของกฎหมาย
3. ประเภทของกฎหมาย
4. กฎหมายกับสังคม
5. กฎหมายระหว่างประเทศ

1. วิวัฒนาการการปกครองของไทย

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทรงมีพระราชอำนาจโดยสมบูรณ์แต่เพียงพระองค์เดียว ทรงใช้อำนาจทั้งในด้านนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และทรงแต่งตั้งข้าราชการ ขุนนางไปปกครองหัวเมืองต่างๆในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ทรงอยู่เหนือรัฐธรรมนูญและกฎหมายใดๆ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ตรากฎหมาย ทรงตัดสินและพิจารณาอรรถคดี ทรงบริหารประเทศ ดังนั้นประชาชนจึงต้องปฏิบัติตามพระบรมราชโองการ ใครฝ่าฝืนไม่ได้ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดและประชาชนต้องปฏิบัติตาม ซึ่งที่ผ่านมามีประเทศไทยได้มีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 4 สมัย ดังนี้คือ

1. สมัยอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1800 – 1921)
2. สมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)
3. สมัยอาณาจักรกรุงธนบุรีและ สมัยอาณาจักรรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310 - 2325)
4. สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 และการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในที่นี้จะอธิบายวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยโดยสรุป คือ

1.1 สมัยอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1921)

ประวัติอาณาจักรสุโขทัยพอสังเขป ก่อนที่จะตั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้นดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ในอำนาจของกษัตริย์ขอมซึ่งแผ่อำนาจมาถึงละโว้ (ลพบุรี) และลำพูน แต่ต่อมาเกิดกบฏหลายแห่งทำให้ละโว้ได้เป็นเอกราชระยะหนึ่ง ต่อมาพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - 1761) ตีเมืองต่างๆ คืนรวมทั้งสุโขทัย แต่ก็ทรงยกทัพพร้อมทั้งพระขรรค์ชัยศรีแก่พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด โอรสพ่อขุนศรีนาวนำถมผู้ครองอาณาจักรเชลียง (ปัจจุบันคือ อำเภอสวรรคโลก ในจังหวัดสุโขทัย) พร้อมทั้งตั้งให้เป็นใหญ่มีนามว่า “ศรีอินทราทิตย์” และจากนั้นพ่อขุนผาเมือง ได้ร่วมกับพระสหายคือ พ่อขุนบางกลางหาวเข้าตีเมืองต่าง ๆ รอบ ๆ สุโขทัยได้แล้ว จึงเข้าตีเมืองสุโขทัย ซึ่งมีผู้ปกครองชื่อขอมสบาดโขลญลำพง เมื่อราวปี พ.ศ. 1781-1784 เมื่อได้รับชัยชนะจากขอมสบาดโขลญลำพง และได้สุโขทัยแล้วจากนั้นเหล่าขุนนางก็อภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวเป็น “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์”

เมื่อแรกตั้งสุโขทัยเป็นอาณาจักรนั้น สุโขทัยยังคับแคบมีพื้นที่เพียงเมืองเชลียง เมืองแพรวทางใต้คงลงมาถึงเมืองพระบางที่ปากน้ำโพ ทางตะวันตกเฉียงเหนือเพียงเมืองตากในช่วงเวลานั้น ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดไม่ยอมอยู่ในอำนาจจึงยกทัพมาตีเมืองตาก กองทัพพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เสียท่าแต่พระโอรสองค์น้อยเข้าชนช้างชนะขุนสามชน พวกเมืองฉอดจึงแตกพ่ายไป ต่อมาพ่อขุนบานเมืองเสวยราชย์ต่อจากพระบิดาจนสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. 1822 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ครองราชย์ต่อมาจนถึง ปีพ.ศ. 184

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ขยายพระราชอาณาเขตออกไปกว้างขวางดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่าทางทิศตะวันออกได้เมืองสระหลวง สองแคว(พิษณุโลก) ถึงฝั่งโขง เวียงจันทน์ และเวียงคำ ทิศใต้ ได้เมืองคณฑี (กำแพงเพชร) พระบาง (นครสวรรค์) แพรว (ชัยนาท) สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราชจนสุดฝั่งทะเล ทิศตะวันตกได้เมืองฉอด หงสาวดี ถึงฝั่งมหาสมุทร ทิศเหนือได้เมืองแพรว เมืองน่าน เมืองพลัว (ปัว) เลยฝั่งโขงไปถึงเมืองขว้า (หลวงพระบาง) ต่อมากรุงสุโขทัยเริ่มเสื่อมลงในสมัยพระยาเลอไทย พระยาสิทธิไทย เคยปรากฏว่า ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นของอยุธยาอยู่สิบปี ระหว่าง พ.ศ. 1921 – 1931 แต่ในช่วงรัชกาลพระมหาธรรมราชาที่ 3 (พระยาไสยลือไทย) กลับเข้มแข็งขึ้นแต่เมื่อทรงสวรรคตก็เกิดการชิงราชสมบัติ สมเด็จพระนครินทราธิราชต้องขึ้นไปห้ามปรามและตั้งพญาบรมपालเป็นเจ้าเมืองขึ้นต่ออยุธยาจนสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1981 จึงสิ้นราชวงศ์พระร่วง

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือราชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองและทรงใช้อำนาจนี้ในการออกกฎหมายเรียกว่าอำนาจนิติบัญญัติ ทรงบริหารกิจการบ้านเมืองเรียกอำนาจนี้ว่า อำนาจบริหารราชการแผ่นดิน และ ทรงพิจารณาอรรถคดีทรงพิพากษาและ

ตัดสินคดีความต่างๆ ทุกวันธรรมะสาวณะด้วยพระองค์เอง เรียกอำนาจนี้ว่าอำนาจตุลาการ จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนี้เพียงพระองค์เดียว และทรงใช้อำนาจบนพื้นฐานของหลักธรรมประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ในสมัยอาณาจักรสุโขทัยมีลักษณะการปกครองโดยใช้คตินิยมในการปกครองแบบครอบครัวหรือพ่อปกครองลูก มาเป็นหลักในการบริหารประเทศ คติการปกครองสมัยอาณาจักรสุโขทัยเรียกว่าการปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรือการปกครองแบบบิดาปกครองบุตร โดยในสมัยนั้นพระมหากษัตริย์ใกล้ชิดกับประชาชนมาก ประชาชนต่างก็เรียกพระมหากษัตริย์ที่ใกล้ชิดประชาชนว่า “พ่อขุน”

1.1.1 รูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในสมัยอาณาจักรสุโขทัยมีลักษณะเด่นที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1) พ่อขุนเป็นผู้ใช้อำนาจธิปไตยโดยมีรูปแบบปกครองประชาชนบนพื้นฐานของความรัก ความเมตตาประดุจบิดาพื้งมีต่อบุตร บางตำราอธิบายว่าเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูกหรือแบบปิตรราชาประชาธิปไตย

2) พ่อขุนอยู่ในฐานะผู้ปกครองและประมุขของประเทศที่มีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวหรืออำนาจธิปไตยอยู่ที่พ่อขุน

3) ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตพอสมควร ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกอธิบายว่า “.....ใครใคร่ค้า ค้า เข้ามามากค้าเอาข้าวมาขาย....” จากหลักศิลาจารึกจะทำให้เห็นว่าอาณาจักรสุโขทัยให้ออกาสประชาชนในการดำเนินชีวิตพอสมควร อาจกล่าวได้ว่าผู้ปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครองมีฐานะเป็นมนุษย์เหมือนกัน นอกจากนี้ให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจแล้วยังไม่เก็บภาษีด้วย “เจ้าเมืองบ่เอาจังกอบ ในไพร่ลู่ทาง...”

4) รูปแบบการปกครองเป็นไปแบบเรียบง่ายไม่มีพิธีอะไรมากมายนัก อยู่แบบเรียบง่าย ไม่มีสถาบันการเมืองการปกครองที่สลับซับซ้อนมาก และรูปแบบการเมืองการปกครองเป็นไปแบบให้บริการมากกว่าการสั่งการ การควบคุมหรือการใช้อำนาจเป็นไปอย่างเหมาะสม

5) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง คือ พ่อขุนและผู้อยู่ใต้การปกครองคือประชาชนเป็นไปอย่างแน่นแฟ้น ไม่มีพิธีรีตองมากนักเหมือนบุคคลในครอบครัวเดียวกัน

6) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองอยู่ในฐานะที่ เท่าเทียมกัน ต่างก็อยู่ในฐานะเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่ทำหน้าที่ที่ต่างกันเท่านั้น

7) มีการพิจารณาคดีโดยใช้หลักประกันความยุติธรรม เช่น เมื่อพลเมืองผิดใจเป็นความกันจะมีการสอบสวนจนแน่ชัดจึงตัดสินโดยยุติธรรม ในศิลาจารึกเขียนไว้ว่า “ ลูกเจ้าลูกขุนแลผิดแพกแสกกว้างกัน สวนดูแท้แลจึงแล่งความแก่ข้าด้วย ซื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ช่อน....”

8) ทรงปกครองบ้านเมืองแบบเปิดเผยบนพระแท่นในวันธรรมดา ส่วนวันพระหรือวันโกนก็ทรงจัดให้พระมาเทศน์ เช่น “...มิใช่วันสุทธธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุโขทัยสุโขทัยขึ้นนั่งเหนือขนาดหินให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองคัล ”

นอกจากพ่อขุน จะทรงวางรากฐานทางการปกครองแล้วในสมัยสุโขทัยยังทรงประดิษฐ์อักษรไทยเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ภาษา วัฒนธรรมและในบางสมัยกษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัยก็ได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์แบบธรรมราชา การปกครองจึงมีรูปแบบธรรมราชาด้วย เช่น หลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงได้นครศรีธรรมราชไว้ในอำนาจก็ได้มีการนำพระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์มาเผยแผ่มากขึ้นและเป็นผลให้แนวความคิดในการปกครองเปลี่ยนจากปิตุราชาธิปไตย มาเป็นแบบธรรมราชาธิปไตย โดยพระเจ้าแผ่นดินตั้งแต่ พ.ศ.1890 ก็เริ่มใช้พระนามว่าพระมหาธรรมราชาที่ 1 ถึงที่ 4 อันเป็นสมัยที่ขึ้นแก่อยุทธยาและจบราชวงศ์พระร่วงเมื่อ พ.ศ. 1981

หลักการของระบอบธรรมราชาธิปไตยคือ ความเชื่อที่ว่าพระราชอำนาจของกษัตริย์จะต้องถูกกำกับด้วยหลักธรรมะ ประชาชนจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อสิ้นพระชนม์ก็จะได้ไปสู่สวรรค์จึงเรียกว่า สวรรคต ธรรมสำคัญที่กำกับพระราชจริยวัตรคือ ทศพิธราชธรรม 10 ประการและจักรวรรดิวัตร 12 ประการ และมีหลักการปกครองปรากฏในไตรภูมิพระร่วงที่พระมหาจักรพรรดิราชจะใช้สั่งสอนท้าวพระยาทั้งหลายให้ปฏิบัติตามอีกมาก

เป็นที่น่าสังเกตว่า การปกครองแบบธรรมราชาธิปไตย น่าจะทำให้ประเทศชาติมั่นคงกว่าราชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่การไม่พยายามออกไปสู้รบและแผ่ขยายอาณาเขตหรือไม่บำรุงกำลังรบให้เข้มแข็งเพื่อป้องกันประเทศ อาจทำให้อ่อนแอลง ดังปรากฏในปลายราชวงศ์พระร่วงหรืออย่างสมัยพระเจ้าจักรพรรดิและพระเจ้าอู่หม่แห่งอยุธยา หรือประเทศธิเบตที่ถือนิกายวัชรญาณเคร่งครัด แต่ถ้าวิเคราะห์อย่างละเอียดอาจพบว่า เป็นเพราะพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ใช้หลักธรรมอย่างครบถ้วน และเหล่าลูกหลานขุนนางแย่งชิงราชสมบัติมาพินกันเองจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศอ่อนแอ

1.1.2 การจัดระเบียบการปกครองในสมัยสุโขทัย

ในสมัยสมเด็จพระพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงจัดระเบียบการปกครองอาณาจักรกรุงสุโขทัยโดยแบ่งลักษณะอาณาจักรหรือเมืองออกเป็นชั้นๆ โดยถืออาณาจักรกรุงสุโขทัยเป็นศูนย์กลาง และได้แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ชั้นดังนี้คือ

ชั้นที่ 1 ได้แก่ เมืองหลวงหรือราชธานี หมายถึงอาณาจักรสุโขทัย เป็นศูนย์กลางในการปกครองประเทศมีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมออกไปถึงเมืองอุปราชและเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่าน อำนาจการสั่งการทั้งหมดอยู่ที่อาณาจักรสุโขทัย

ชั้นที่ 2 ได้แก่ เมืองอุปราชหรือเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านหมายถึง เมืองที่ตั้งอยู่รายรอบสี่ทิศรอบๆ อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเมืองหน้าด่านแต่ละเมืองมีระยะห่างจากเมืองหลวง โดยใช้

ประมาณจากการเดินทางโดยทางเท้าใช้เวลาไม่เกินสองวัน เมืองหน้าด่านหรือเมืองอุปราชเป็นเมืองที่สร้างขึ้น เพื่อฝึกหัดให้เชื้อพระวงศ์ที่มีความสามารถ มีความชำนาญในการปกครองบ้านเมือง และเมืองอุปราชก็ใช้ในแง่ของเมืองยุทธศาสตร์โดยใช้เป็นเมืองหน้าด่านของเมืองหลวงหรือราชธานีอีกด้วย ตัวอย่างเช่น เมืองสองแคว (ปัจจุบันคือจังหวัดพิษณุโลก) อยู่ทิศตะวันออก เมืองศรีสะเกษนาลัย อยู่ทางเหนือของเมืองสุโขทัย เมืองพระหลวง (ปัจจุบันคือจังหวัดพิจิตร) อยู่ทางใต้และเมืองชากังราว (ปัจจุบันคือเมืองกำแพงเพชร) อยู่ทางทิศตะวันตก เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ได้แก่ เมืองพระยามหานครหมายถึงเมืองใหญ่ ๆ ที่ตั้งอยู่ห่างราชธานีออกไป และมีประชาชนในเมืองเป็นคนไทยพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้ง ให้เจ้านายหรือเชื้อพระวงศ์ หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปปกครอง เมืองพระยามหานคร จัดว่าเป็นหัวเมืองชั้นนอก เช่น อุทอง ราชบุรี เพชรบุรี ตะนาวศรี เพชรบูรณ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ได้แก่ เมืองประเทศราชหรือเมืองออกหรือเมืองขึ้นหมายถึง ประเทศที่ยอมอ่อนน้อมต่ออาณาจักรกรุงสุโขทัยเป็นเมืองที่เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยการส่งดอกไม้เงิน ดอกไม้ทองมาให้ รวมไปถึงถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นประจำทุกปีหรืออาจทุกสามปี โดยเมืองเหล่านี้ยังปกครองกันเอง ให้เจ้าเมืองหรือราชวงศ์ของเมืองนั้นๆทำการปกครองกันเอง แต่ในยามที่มีศึกสงครามเมืองประเทศราชหรือเมืองขึ้นก็ต้องส่งกองทัพมาช่วย หรืออาจส่งเสบียง อาหาร เครื่องยุทโธปกรณ์และปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นแก่อาณาจักรกรุงสุโขทัย สำหรับเมืองประเทศราชของอาณาจักรกรุงสุโขทัยได้แก่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย เมืองเวียงจันทน์ น่าน หลวงพระบาง มะละกา ะโฮตทวาย เมะตะมะ และหงสาวดี เป็นต้น

1.1.3 การปกครองสมัยสุโขทัยก่อให้เกิดการพัฒนาระบบแนวคิดทางการเมือง ดังนี้คือ

1) การปกครองแบบบิดาปกครองบุตร ทำให้ผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ปัญหาต่างๆ จึงไม่ค่อยมีในแง่ของการบริหารการปกครอง เมื่อประชาชนเดือดร้อนก็สามารถแก้ปัญหาและให้ความยุติธรรมได้

2) เป็นการวางรากฐานเรื่องสิทธิและเสรีภาพให้กับประชาชน ในสมัยนั้นและต่อมา

3) พ่อขุนสามารถใช้อำนาจธิปไตยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม ช่วยประชาชนทุกคนโดยเสมอกัน แก้ปัญหาพื้นฐานของประชาชนได้ ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในประเทศ วิถีชีวิตของประชาชนอยู่อย่างมีความสุขดังคำกล่าวที่ว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ใครจะประกอบอาชีพใดก็สุดแก่ความสามารถของตนเองต้องการ เท่าเทียมการประกันความเสมอภาคโดยทั่ว บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข พ่อขุนตั้งมั่นอยู่ในธรรมะ การปกครองยึดหลักศาสนาในการปกครอง

1.2. สมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

ประวัติอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาพอสังเขป กรุงศรีอยุธยายังไม่มีข้อมูลว่า พระเจ้าอู่ทองเป็นเจ้านายสายใด บางตำราเชื่อว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นเชื้อสายพระเจ้าชัยสิริแห่งเมืองชัยปราการ (จังหวัดเชียงราย) ซึ่งอพยพหนีทัพมอญลงมาทางภาคกลางมีลูกหลานไปครองเมืองต่างๆ ในบริเวณ อโยธยา ลพบุรี อู่ทอง สุพรรณบุรี นครศรีธรรมราช ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าสิริชัย แห่ง นครศรีธรรมราช และพระมารดาซึ่งเป็นโอรสของพระยาตรีตรังศ์ ผู้ครองแคว้น อโยธยา ประสูติเมื่อวันจันทร์ขึ้น แปกคำ เดือนห้า พ.ศ. 1853 (ปลายรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) เมื่ออายุได้ 19 ปี ได้อภิเษกสมรสกับธิดาพระเจ้าอู่ทองผู้ครองแคว้นสุพรรณภูมิ ดังนั้นเมื่อพระบิดา พระอัยกา และพระบิดาของพระชายาสิ้นพระชนม์ พระเจ้าอู่ทองจึงได้มรดกไว้ทั้งสามแคว้น เมื่อย้ายเมืองมาสร้าง ณ กรุงศรีอยุธยาจึงมีอาณาจักรใหญ่โตรองรับ

ในแง่ของวิวัฒนาการการเมืองการปกครองอาจแบ่งได้เป็นสามยุคคือ ยุคต้น ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองถึงพระเจ้าสามพระยา (พ.ศ. 1893 - 1991) ยุคกลางตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงพระศรีสุธรรมราชา (พ.ศ. 1991 - 2199) และยุคปลายตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงพระเจ้าเอกทัศ(พ.ศ. 2199 - 2310)

1.2.1 ลักษณะการปกครองของสมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

การปกครองสมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยานั้น พระเจ้าอู่ทองทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เป็นช่วงของการก่อร่างสร้างเมืองทำให้ต้องมีผู้นำในการปกครองเพื่อรวบรวมอาณาจักรให้แผ่ขยาย มีการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องการค้าและศาสนา และในช่วงเวลานั้นมีการเผยแพร่ของลัทธิฮินดูและขอม เข้ามาตอนกลางของประเทศไทย ดังนั้นในสมัยนี้พระเจ้าอู่ทองทรงรับวัฒนธรรมการปกครองแบบขอม และฮินดูเข้ามาใช้เรียกการปกครองแบบนี้ว่า การปกครองแบบผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุดในการปกครองตามลัทธิเทวสิทธิ์ โดยมีแนวคิด คือ

1. พระเจ้าทรงเป็นผู้ตั้งรัฐ
2. รัฐหรือดินแดนเกิดโดยพระเจ้าเพราะฉะนั้นพระเจ้าทรงเป็นผู้สถาปนาให้เกิดรัฐ
3. ผู้ปกครองรัฐมีความรับผิดชอบต่อพระเจ้าพระองค์เดียว

ในสมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ฐานะของพระมหากษัตริย์ในยุคแรก ๆ นั้น จะมีความแตกต่างกับยุคหลัง ๆ กล่าวคือ ฐานะของพระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา คือพระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทรงเป็นเจ้าชีวิตคือ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตของบุคคลที่อยู่ในสังคมทุกคน และ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน คือ ทรงเป็น

เจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักรและพระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานให้ใครก็ได้ตามอัธยาศัย ต่อมาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ได้รับแนวคิดทางการเมืองการปกครองจากเขมรมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แนวความคิดในเรื่องฐานะของพระมหากษัตริย์ก็เปลี่ยนไป จากเดิมเป็นผู้นำรัฐเป็นพ่อปกครองลูก แนวความคิดของขอมเชื่อว่าผู้นำหรือพระมหากษัตริย์เป็นเทวราชหรือเทวคาโดยสมมุติ ดังนั้นคำสั่งของผู้ปกครองรัฐจึงเป็นพระราชโองการ หรือเทวโองการ ฐานะของประชาชนจึงเป็นผู้อยู่ภายใต้การปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงปกครองอย่างแท้จริง และรูปแบบการปกครองเช่นนี้ทำให้เกิดระบบศักดินาขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย นับได้ว่าเกิดการปกครองแบบนายกับบ่าว มีการแบ่งชั้นทางสังคมชัดเจน และเกิดระบบทาสขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยด้วย นอกจากนี้ประเทศไทยในสมัยอยุธยา还必须ทำศึกสงครามเกือบตลอดเวลา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้พลเมืองในการเข้าสังกัดมูลนายมีการเกณฑ์ไพร่พลเพื่อป้องกันประเทศ รูปแบบการปกครองจึงมีการเปลี่ยนแปลงจากสุโขทัยมาลักษณะการปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยามีดังนี้ คือ

1. พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นผู้ปกครองและทรงเป็นประมุขปกครองประเทศทรงมีอำนาจสูงสุด และทรงใช้อำนาจอธิปไตยแต่เพียงผู้เดียวพระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นองค์อธิปัตย์ทางการเมืองและเป็นองค์อธิปัตย์ในการปกครองประเทศและรัฐ เรียกว่าเป็นระบอบราชาธิปไตย

2. พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจสูงสุด เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระราชอำนาจและความมั่นคงในฐานะผู้ปกครองไว้ แต่พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาก็ถูกจำกัดไว้หลายประการ เช่น

1.2.2 ด้านการเมือง การปกครอง

ในสมัยอยุธยาถือว่าบุคคลที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้ต้องเข้าพิธีปราบดาภิเษกก่อนและการเข้าพิธีปราบดาภิเษกถือว่าการขึ้นสู่ราชบัลลังก์โดยชอบธรรม ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงจำเป็นต้องมีกลุ่ม หรือคณะบุคคลสนับสนุน และให้ประโยชน์ตอบแทนกับกลุ่มบุคคลเหล่านี้โดยให้ประโยชน์ตอบแทนเป็นยศถาบรรดาศักดิ์หรือให้ศักดินาเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อการรักษาพระราชอำนาจ

ทางด้านหลักปฏิบัติประเพณีโบราณ พระมหากษัตริย์ไม่ได้มีพระราชอำนาจมากแต่ทรงอยู่ภายใต้หลักของการปกครองที่เป็นหลักปฏิบัติตามประเพณีโบราณ เช่นพระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิบัติตามจักรวรรดิวัตร 12 ประการราชสังคหะวัตถุ 4 ประการ อีกด้วย

ทางด้านศีลธรรม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พุทธศาสนา และทรงตั้งอยู่ในธรรมเรียกว่าทศพิธราชธรรม 10 ประการ ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จะต้องทรงประพฤติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเป็นสมมุติเทพ ตามคตินิยมของ

พราหมณ์ จึงต้องมีระเบียบพิธีการต่างๆ มากมายแม้แต่ภาษาที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ก็ได้รับบัญญัติขึ้นใช้เฉพาะกับพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่เราเรียกว่าราชาศัพท์นั่นเอง

เกิดระบบทาสขึ้น ทาสหมายถึง บุคคลที่ใช้แรงงาน โดยทาสในสมัยกรุงศรีอยุธยาอนุญาตให้เสนาบดี ข้าราชการและประชาชนที่ร่ำรวยมีทาสได้และผู้ที่ใช้แรงงานเมื่อตกเป็นทาสก็ถือว่านายเงินเป็นเจ้าของ เจ้าของอาจซื้อ ขาย แลกเปลี่ยน หรือยกทาสให้ผู้อื่นได้ ดังนั้นการเกิดชนชั้นทางสังคม จึงเกิดขึ้นในสมัยนี้ทำให้ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองมีฐานะไม่เท่ากัน การจัดระเบียบการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยพระเจ้าอู่ทองได้มีการปรับปรุงระเบียบการปกครองส่วนกลางใหม่เรียกว่า การปกครองแบบจตุสดมภ์ เป็นแนวคิดทางการปกครองที่กรุงศรีอยุธยารับอิทธิพลมาจากขอม โดยพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจโดยเด็ดขาดในการปกครองมีเสนาบดี ๔ คนเรียกว่า “จตุสดมภ์” ทำหน้าที่ช่วยบริหารงานส่วนกลางประกอบด้วย

1. ขุนเวียงหรือขุนเมือง เป็นพนักงานปกครองท้องที่และบังคับบัญชาศาลพิจารณาคดีความที่สำคัญๆ เรียกว่าแผนกความนครบาล ตลอดจนมีหน้าที่ปกครองเรือนจำ
2. ขุนวัง ทำหน้าที่รักษาพระราชมณเฑียรและพระราชวังชั้นนอกชั้นใน มีอำนาจตั้งศาลชำระความ และมีหน้าที่พิจารณาตัดสินอรรถคดีทั้งหลาย
3. ขุนคลัง ทำหน้าที่ในการบังคับบัญชาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางด้านการเงิน และบังคับบัญชาศาล ชำระคดีความเกี่ยวกับพระราชทรัพย์หลวงทั้งปวง
4. ขุนนา มีหน้าที่ดูแลรักษานาหลวงเก็บค่าเช่าที่นาจากราษฎรเป็นผู้ทำนุบำรุงชาวนาทั้งปวง ไม่ให้เสียเวลาทำนา จัดหาและรักษาเสบียงอาหารสำหรับพระนครและพระราชวังและมีอำนาจบังคับบัญชาศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องในเรื่องนา โค กระบือ และระงับข้อพิพาทของชาวนาการปกครองอาณาเขตพระเจ้าอู่ทองทรงถือเอาอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลาง มีเมืองหน้าด่านชั้นในสำหรับป้องกันราชธานีทั้ง 4 ทิศ และมีเมืองใหญ่นอกวงราชธานีไกลออกไปคือ เมืองพระยามหานคร และเมืองประเทศราชตามลำดับ

1.2.3 การเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การปกครองของไทยในสมัยอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยของพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยทรงโปรดให้มีการจัดระเบียบการปกครองใหม่ โดยยึดหลักการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และทรงแยกอำนาจของทหารออกจากอำนาจของพลเรือนออกจากกันอย่างเด็ดขาด คือ

1. ฝ่ายทหาร ให้ทหารมีพระสมุหกลาโหมเป็นหัวหน้ามีหน้าที่บังคับบัญชาและควบคุมราชการฝ่ายทหารทั่วราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา โดยตำแหน่งพระสมุหกลาโหมมีราชทินนามเป็น “เจ้าพระยามหาเสนาบดี”

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	- 4 ก.ค. 2555
เลขทะเบียน.....	247247
เลขเรียกหนังสือ.....	

2. ฝ่ายพลเรือน ให้มีพระสมุหนายกเป็นหัวหน้า มีหน้าที่บังคับบัญชาฝ่ายพลเรือนทั่วราชอาณาจักร ตำแหน่งพระสมุหนายกมีราชทินนามเป็น “เจ้าพระยาจักรี” และให้มีเสนาบดีจตุสดมภ์ 4 ตำแหน่งทำหน้าที่ช่วยดูแลการบริหารกิจการส่วนกลางและได้เปลี่ยนชื่อจตุสดมภ์ใหม่คือขุนเวียงหรือขุนเมืองเรียกว่า “นครบาล” ขุนวัง เรียกว่า “ธรรมาธิกรณ์” ขุนคลังเรียกว่า “โกษาธิบดี” และขุนนา เรียกว่า “เกษตราธิการ” ส่วนอำนาจหน้าที่ของจตุสดมภ์ ก็คงเป็นไปในการทำงานเกี่ยวกับการปกครองแบบจตุสดมภ์ในยุคก่อน ๆ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงจัดระเบียบการปกครองส่วนย่อยของเมืองออกไปอีก มีการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ภายในเมืองหนึ่งๆ เหมือนกันหมด ทั้งเมืองภายในพระราชธานีและเมืองพระยามหานคร โดยจัดแบ่งการปกครองท้องที่ดังนี้

1. เมือง หรือจังหวัดในปัจจุบัน แต่ละเมืองจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นแขวง
2. แขวง หรือเขต หรืออำเภอในปัจจุบัน แต่ละแขวงจะแบ่งออกเป็นเขตการปกครองเป็นตำบล
3. ตำบล โดยตำบลหนึ่งๆจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นบ้าน
4. บ้าน ได้แก่หมู่บ้านในปัจจุบัน

การปกครองเมืองประเทศราชให้ผู้ปกครองของเมืองนั้น ๆ ดำเนินการปกครองประเทศกันเอง แต่จะต้องส่งกองทัพและเสบียงอาหารไปช่วยราชการสงครามเมื่อราชธานีแจ้งไป และต้องถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการตามที่กำหนดเวลาด้วย

ความแตกต่างระหว่างการปกครองสมัยอาณาจักรกรุงสุโขทัยและอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา การปกครองของไทยในสมัยอาณาจักรกรุงสุโขทัย และอาณาจักรกรุงศรีอยุธยามีลักษณะดังนี้คือ

1. การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา เป็นไปในลักษณะของคนกลุ่มน้อย คณะมีอำนาจสูงสุดในการปกครองมีชนชั้นผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง ประชาชนมีหน้าที่เชื่อฟังคำสั่งและปฏิบัติตามคำสั่งและกฎเกณฑ์ของผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจในเวลานั้น สำหรับอาณาจักรกรุงสุโขทัย แม้ว่าการปกครองจะอยู่ที่พ่อขุนแต่พ่อขุนก็ให้โอกาสประชาชนมีสิทธิเสรีภาพตามควร ใครมีทุกข์ก็สั่น กระดิ่ง ร้องฎีกา ได้
2. การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ให้ทหารเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีการแย่งชิงราชสมบัติกันหลายครั้งต่อหลายครั้งจึงทำให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ ต้องให้ความสำคัญกับทหาร และเหล่าเสนาบดีที่จะช่วยรักษาพระราชอำนาจ

3. เกิดระบบการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางหรือที่ราชธานีขึ้น และเกิดความชัดเจนในการปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มากขึ้น

4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนแตกต่างกันมาก จากลักษณะที่ใกล้ชิดกันในสมัยกรุงสุโขทัย แต่พอมาถึงสมัยการปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ความสัมพันธ์เริ่มห่างเหินเนื่องฐานะของผู้ปกครองเปลี่ยนไปจากเดิม และยังเป็นผลให้เชื้อพระวงศ์และข้าราชการดำรงตนไปเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่อยู่เหนือประชาชนทั่วไป การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยคำสั่งเป็นกฎหมาย ประชาชนไม่มีสิทธิทางการเมือง การปกครองแต่อย่างไร

5. การปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ยังผลให้เกิดระบบศักดินาขึ้น และมีการให้ยศถาบรรดาศักดิ์ แก่ผู้ทำประโยชน์ให้แก่ทางราชการ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเกิดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม

6. เกิดระบบทาสขึ้นในสมัยการปกครองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ซึ่งไม่ปรากฏในสมัยกรุงสุโขทัย นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย

1.3 สมัยอาณาจักรกรุงธนบุรีและสมัยอาณาจักรรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ. 2310 - 2325) ดังจะอธิบายแยกเป็นสมัย ดังนี้คือ

1.3.1 ลักษณะการปกครองสมัยอาณาจักรกรุงธนบุรี

เนื่องจากสมัยอาณาจักรกรุงธนบุรี เป็นช่วงที่ประเทศไทยได้เสียกรุงให้กับพม่าครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2310 ประเทศชาติแตกแยกกันเป็นก๊ก เป็นเหล่ายังรวมกันไม่ติด และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถทำนุบำรุงให้คงสภาพเดิมได้อีกทั้งข้าศึกศัตรูก็รู้ถึงทางดีและเมื่อถึงคราวน้ำหลาก ปัญหาต่างๆ ก็ตามมามาก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงย้ายมาตั้งเมืองหลวงที่กรุงธนบุรีและตลอดรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ท่านทรงต้องทำศึกสงครามเพื่อรวบรวมประเทศไทยให้เป็นผืนแผ่นดินและทำการกอบกู้เอกราชมาโดยตลอด ดังนั้นตลอดระยะเวลา 15 ปี พระองค์จึงไม่ได้ทรงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองแต่อย่างใด ดังนั้นในสมัยอาณาจักรกรุงธนบุรีนั้น เราอาจกล่าวได้ว่ายังคงใช้รูปแบบการปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ นั่นคือพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจทั้งหมดเพียงพระองค์เดียว ได้แก่ การใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ หรืออาจกล่าวง่ายๆ คือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงใช้อำนาจอธิปไตยแต่เพียงผู้เดียวเพื่อทรงรวบรวมประเทศไทยให้เป็นปึกแผ่นให้คงความเป็นไทยอยู่จนทุกวันนี้

1.3.2 ลักษณะการปกครองสมัยอาณาจักรรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยอาณาจักรกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ประเทศไทยใช้รูปแบบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามแนวของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นกัน เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเร่งในการก่อร่างสร้างเมือง

ปราบปรามข้าศึกศัตรู โดยเฉพาะพม่า ทำให้ในเรื่องการปกครองไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง แต่พอเข้าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 เรื่อยมา ก็เกิดลัทธิล่าอาณานิคมขึ้น มีต่างชาติเข้ามาทำการค้าขายกับประเทศไทยมากขึ้นและประกอบกับประเทศไทยมีลักษณะเป็น รัฐกันชน (Buffer State) ทำให้เป็นที่สนใจของมหาอำนาจ ดังนั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงปฏิรูปการปกครองใหม่ เพื่อให้การปกครองทันกับชาวต่างชาติและอารยะประเทศ

1.4 ลักษณะการปกครองสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

สภาพการเมืองเมื่อต้นรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2411 - 2416 พระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อเสด็จครองราชย์ใหม่ ๆ ยังคงถูกจำกัดด้วยอำนาจของขุนนางเก่า เช่น สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง การเมืองสมัยนั้นมีลักษณะแฝงของการต่อสู้เพื่อรวมอำนาจคืนมาไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนรุ่นใหม่และกลุ่มขุนนางเก่าเด่นชัดมากขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2416 เมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงเข้าพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 จนถึงปี พ.ศ. 2425 เมื่อสมเด็จพระยาบรมมหาราชวังถึงแก่กรรม ในยุคนั้นผู้นำของสยามแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นผู้นำและประกอบด้วยพระเจ้าน้องยาเธอและขุนนางหนุ่มๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกต้องการปฏิรูปสังคมให้ทัดเทียมนานาชาติอารยะประเทศ พวกอนุรักษนิยม (Conservative Siam) สมเด็จพระยาบรมมหาราชวังเป็นหัวหน้า ประกอบด้วยขุนนางผู้ใหญ่ที่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงหรือรวดเร็วต้องการรักษาสภาพเดิมของประเพณีไว้ จะเปลี่ยนเฉพาะที่จำเป็นจริงๆ กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญเป็นผู้นำเป็นพวกหัวโบราณประกอบ ด้วยขุนนางระดับต่างๆ ที่เกรงกลัวการเปลี่ยนแปลงจะมีผลกระทบฐานะและตำแหน่ง จึงไม่สนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับฝ่ายใดต้องการอยู่ตามลำพัง ต่อต้านอารยธรรมตะวันตกมากกว่ากลุ่มอนุรักษนิยมเมื่อรัชกาลที่ 5 พระชนมายุครบ 20 พรรษาทรงบรรลุนิติภาวะทรงเริ่มใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดินได้เต็มที่ ปีพ.ศ. 2417 กลุ่มสยามหนุ่มเริ่มดำเนินการปฏิรูปการปกครองและพยายามจำกัดอิทธิพลขุนนางรุ่นเก่าอาทิ การก่อตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เป็นก้าวแรกของการปฏิรูปการคลังของรัฐบาล การตรากฎหมาย 2 ฉบับคือ พระราชบัญญัติเคาน์ซิล ออฟสเตท (ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน) พระราชบัญญัติปรีวีเคาน์ซิล (ที่ปรึกษาในพระองค์) เป็นความพยายามสร้างสถาบันทางการเมืองขึ้น เพื่อสนับสนุนการต่อสู้เพื่อพระราชอำนาจของรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2427 (ร.ศ.103) มีการเคลื่อนไหวให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มราชวงศ์และขุนนางที่เป็นคณะทูตไทยไปยุโรปหรือที่เรียกว่า กลุ่ม ร.ศ.103 ที่ได้เข้าซื้อถวายเป็นเงินจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินต่อรัชกาลที่ 5 กลุ่มร.ศ.103 มีจุดมุ่งหมายที่จะชี้ให้เห็นถึงภัยอันตรายที่จะมาถึงสยาม เป็นภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปที่แพร่หลายในเอเชีย ฉะนั้นการจะรักษาบ้านเมืองให้พ้นภัยได้ต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองให้คล้ายคลึงกับระบบการปกครองประเทศที่เจริญแล้ว เหตุที่เป็น

ข้ออ้างของลัทธิจักรวรรดินิยมมี 4 ประการดังนี้ คือ ข้อหนึ่งคืออ้างว่าชาติศิวิไลซ์หรือยุโรปต้องเข้ามาจัดการบ้านเมืองประเทศที่ด้อยความเจริญโดยอ้างว่า เป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้มีความกรุณา (ยุโรป) จะมีต่อมนุษยชาติ (ในเอเชีย) ให้มีความสุขความเจริญและได้รับความยุติธรรมเสมอกัน ข้อสองอ้างว่าประเทศด้อยพัฒนายังมีประสพการณ์แบบเก่าๆ นอกจากจะกีดขวางทางเจริญของประเทศตนเองแล้วยังไปขัดขวางความเจริญของประเทศชาติที่เจริญแล้ว ข้อสามการที่รัฐบาลของประเทศเหล่านี้จัดการบ้านเมืองไม่เรียบร้อยย่อมมีผลกระทบ กระเทือนถึงผลประโยชน์ชาวยุโรปที่ทำการค้าขาย ในประเทศเหล่านั้นจึงเป็นเหตุผลให้ชาติยุโรปจะเข้ามาทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ และข้อสี่การที่ประเทศในเอเชีย ไม่ยอมเปิดการค้าขายกับชาติต่าง ๆ ในยุโรปเป็นการหน่วงเหนี่ยวความเจริญของชาวยุโรปที่ไม่อาจเข้ามาทำการค้าขายในประเทศ และไม่สามารถจะนำเอาวัตถุดิบในประเทศด้อยพัฒนาไปป้อนอุตสาหกรรมในประเทศยุโรปได้ กลุ่มร.ศ. 103 เห็นว่าแนวทางป้องกันการขยายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมจำเป็นต้องให้ประเทศปกครองแบบ Constitution monarchy คือให้รัชกาลที่ 5 เป็นประธานของรัฐบาลแต่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่กลุ่ม ร.ศ. 103 ไม่ได้ประสงค์ให้มีรัฐสภา (Parliament) หรือ ไม่ประสงค์ให้ประชาชน มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งทั่วไป แต่ต้องการให้รัชกาลที่ 5 ขยายขอบเขตของศูนย์อำนาจจากที่มีอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ บางพระองค์ให้กว้างขวางกว่าเดิม คือ ให้มอบและกระจายอำนาจการตัดสินใจทางการปกครองและบริหารประเทศให้มากกว่าเดิม รัชกาลที่ 5 มีความเห็นได้แก่กลุ่ม ร.ศ. 103 ว่าพระองค์ไม่ใช่กษัตริย์ที่หวงอำนาจเหมือนกษัตริย์ในยุโรปช่วงแรกของการครองราชย์ (พ.ศ. 2411 - 2416) อำนาจทางการเมืองอยู่ที่ขุนนางและเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่เมื่อทรงพระชนมายุ 20 พรรษา พระองค์ทรงมีอำนาจปกครองเต็มที่หลังจากนั้น 10 ปี (พ.ศ. 2416 - 2425) ทรงพยายามสร้างฐานอำนาจทางการเมืองแต่ข้อเสนอของกลุ่มร.ศ.103 ส่งถึงพระองค์ในปีพ.ศ.2427 พระองค์เพิ่งตั้งหลักทางการเมืองได้และอยู่ในระยะเริ่มดำเนินการขั้นต่อไปคือการเร่งรัดปรับปรุงงานบ้านเมือง ลดอำนาจกลุ่มเสนาบดีดั้งเดิมที่เป็นคนรุ่นเก่าที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารประเทศรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าปัญหาสำคัญและเร่งด่วนของสยามคือการปฏิรูปการบริหารประเทศ ข้อเสนอของกลุ่มร.ศ. 103 มีส่วนในการเร่งให้รัชกาลที่ 5 ทรงปรับปรุงการบริหารให้รวดเร็วขึ้นดังเช่น การส่งกรมหมื่นเทววงศ์ยุโรปการไปงานฉลองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรียครบ 50 ปี ณ ประเทศอังกฤษเมื่อปีพ.ศ. 2430 และให้ไปพิจารณาแบบการปกครองของชาติต่างๆ ในยุโรปด้วยและได้เริ่มการปฏิรูปการปกครองในปีพ.ศ. 2430 จนดำเนินการเต็มรูปแบบในปีพ.ศ. 2435

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่สนใจจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามแนวตะวันตก จะเห็นได้จากทรงทรงพระราชโอรสและเชื้อ พระวงศ์จำนวนหลายคนเดินทางไปต่างประเทศเพื่อศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย อีกทั้งในระบบการเมืองการปกครองพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงปรับปรุงให้มีการจัดการปกครองโดยแบ่งเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและมีการทดลองรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นเป็นครั้งแรก สำหรับการพัฒนาข้าราชการให้มีความรู้เรื่องการปฏิรูปการเมืองการปกครองก็ดำเนินการมาได้ขาดอีกทั้งยังเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาก เช่นทรงส่งกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการไปงานฉลองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรียครบ 50 ปี ณ ประเทศอังกฤษเมื่อปีพ.ศ. 2430 และให้ไปพิจารณาแบบการปกครองของชาติต่าง ๆ ในยุโรปด้วยและได้เริ่มการปฏิรูปการปกครองในปีพ.ศ. 2430

ในช่วงการปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ประเทศไทยยังคงใช้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามแนวของพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พอมถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเริ่มติดต่อกับต่างชาติมากขึ้นและเริ่มมีปัญหากดดันทางการเมืองมากมาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเห็นความสำคัญของการปกครอง และมีความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ทันกับประเทศที่เข้ามาล่าอาณานิคมในภูมิภาคเอเชีย โดยทำการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน เริ่มเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2435 หรือ ร.ศ. 111 ใหม่ ดังนี้คือ

1. การปกครองส่วนกลาง ได้ทรงแบ่งแยกหน้าที่การปกครองส่วนกลางออกเป็น 12 กระทรวงโดยให้กระทรวงมีอำนาจบริหารงานและให้อำนาจกับกระทรวง กรม กอง เป็นผู้ดูแลมีการนำระบบบริหารราชการแบบแบ่งแยกโครงสร้างอำนาจหน้าที่ (Structural-Functionalism) มาใช้ด้วยการทบทวนหน้าที่หลักของกรมจตุสดมภ์ การบริหารราชการส่วนกลางมี 12 กระทรวงคือ

1.1 กระทรวงมหาดไทย การบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองลาวประเทศราชต่อมาได้มีการโอนการบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งหมดให้อยู่ในความดูแลของกระทรวง มหาดไทย

1.2 กระทรวงกลาโหม บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายตะวันตก ตะวันออก และเมืองมลายูประเทศราชเมื่อมีการโอนการบังคับบัญชาหัวเมืองไปให้กระทรวงมหาดไทยแล้ว กระทรวงกลาโหมจึงบังคับบัญชาฝ่ายทหารเพียงอย่างเดียวทั่วพระราชอาณาเขต

1.3 กระทรวงการต่างประเทศ(กรมท่า) มีหน้าที่ด้านการต่างประเทศ

1.4 กระทรวงวัง ว่าการในวัง

1.5 กระทรวงเมือง (นครบาล) ว่าการ โป利斯และการบัญชาคนคือกรมพระสุรัสวดีและรักษาคณโทษ

1.6 กระทรวงเกษตราธิการ ว่าการเพาะปลูกและการค้า ป่าไม้ เหมืองแร่

1.7 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ดูแลเรื่องการเงิน รายได้รายจ่ายของแผ่นดิน

1.8 กระทรวงยุติธรรม จัดการเรื่องศาลซึ่งกระจายอยู่ตามกรมต่าง ๆ นำมาไว้ที่แห่งเดียวกันทั้งแพ่ง อาญา นครบาล อุทธรณ์ทั้งแผ่นดิน

1.9 กระทรวงยุติธรรมการ ตรวจตราจัดการในกรมทหารบก ทหารเรือ

1.10 กระทรวงธรรมการ จัดการศึกษา การรักษาพยาบาลและอุปถัมภ์คณะสงฆ์

1.11 กระทรวงโยธาธิการ มีหน้าที่ก่อสร้างทำถนนขุดคลอง ไปรษณีย์ โทรเลข การรถไฟ

1.12 กระทรวงมรุชาธร มีหน้าที่รักษาพระราชลัญจกร รักษาพระราชกำหนด กฎหมาย (กระทรวงมรุชาธรยุบในปีพ.ศ. 2439โอนราชการในหน้าที่ขึ้นอยู่ในกรมราชเลขาการ)

การจัดการบริหารส่วนกลางเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน และเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารมากกว่าการเปลี่ยนแปลงขอบเขตหน้าที่ และกิจกรรมที่ระบบบริหารทำอยู่ การปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเป็นการปกครองที่เน้นให้รัฐมีบทบาทหลักในการรักษาความปลอดภัย มีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางและการมุ่งหารายได้ด้วยการเก็บภาษีเข้าท้องพระคลังมากกว่าที่จะขยายขอบเขตงานของรัฐออกไปสู่กิจกรรมประเภทอื่นๆ ข้อสังเกตคือดูจากงบประมาณที่แต่ละกระทรวงได้รับ ในช่วงนั้นพบว่ากิจกรรมหลักของประเทศมีความสำคัญตามลำดับคือ ป้องกันประเทศ การรักษาความสงบภายใน กิจกรรมส่วนพระองค์ขณะตั้งงบประมาณ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงเกษตรอยู่ในระดับต่ำสุดการลงทุนของประเทศในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นการลงทุนเรื่องโครงสร้างพื้นฐานทางคมนาคม เช่น ทางรถไฟ เพื่อตอบสนองนโยบายหลักในการรวมอำนาจมาไว้ที่ศูนย์กลาง มีการควบคุมหัวเมืองภายนอกให้กระชับเพื่อประโยชน์ทางการเมืองในการเก็บภาษีเข้ารัฐ

การจัดการบริหารส่วนกลางมีการจัดตั้งเสนาบดีประจำกระทรวงต่างๆ ทั้ง 12 กระทรวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำหน้าที่บริหารราชการส่วนกลางแต่พระราชอำนาจสูงสุดยังคงอยู่ที่พระมหากษัตริย์ เสนาบดีประจำกระทรวงต่างๆ ทั้ง 12 กระทรวงมีหน้าที่ถวายความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาโดยมีคณะเสนาบดีที่ทำหน้าที่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. การปกครองส่วนภูมิภาค ได้ทรงรวบรวมหัวเมืองให้เป็นหน่วยการปกครองใหม่เรียกว่า “มณฑล” การแบ่งส่วนความรับผิดชอบ โดยแบ่งเป็นมณฑลเทศาภิบาล เมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้น และเริ่มทดลองการกระจายอำนาจเป็นครั้งแรกให้กับหน่วยการปกครองสุขาภิบาล

ในปีพ.ศ. 2435 - 2458 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงมหาดไทยมีการสถาปนาการปกครองระบบเทศาภิบาลและการปกครองตำบล หมู่บ้าน เพื่อขยายบทบาทของส่วนกลางในการควบคุมกลไกการปกครองประเทศ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) เป็นการกำหนดบทบาทในการปกครองของนายอำเภอที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ไปปกครอง เนื่อง จากกระทรวงมหาดไทยเห็นว่า “การปกครองท้องที่” เป็นหัวใจสำคัญต่อการปกครองในระบบเทศาภิบาล นายอำเภอ ถือว่า

เป็นตัวแทนระหว่างข้าราชการของรัฐบาลกลางระดับจังหวัด และมณฑล กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ประชาชนเลือกขึ้นมาในระดับตำบล หมู่บ้าน นายอำเภอเป็นผู้ที่ต้องพยายามทำให้คำสั่งต่าง ๆ จากสมุหเทศาภิบาลและผู้ว่าราชการเมือง (จังหวัด) เป็นผลในการปกครองตำบล หมู่บ้าน นอกจากนี้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ซึ่งเพิ่มบทบาทหน้าที่ในการปกครองตำบล หมู่บ้านของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภายใต้การควบคุมดูแลของนายอำเภอและผู้ว่าราชการเมือง นายอำเภอจะได้รับคำสั่งออกไปดูแลตำบล หมู่บ้านทำรายงานส่งผู้ว่าราชการเมืองเดือนละครั้ง นายอำเภอจะรับผิดชอบรักษาความสงบให้การปฎิษาคู่ดูแลทั้งหมดแก่กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่เรื่องการจดทะเบียนปศุสัตว์ การเก็บรักษาหนังสือสัญญาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนการจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้านใหม่สามารถให้อำนาจของรัฐเข้าไปดูแลอย่างเข้มงวดมากขึ้น

รัชกาลที่ 5 ทรงมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการปฏิรูปการปกครองหัวเมือง (การปกครองส่วนภูมิภาค) เพื่อเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักรสยามโดยมีพระราชประสงค์จะให้ขุนเมืองประเทศราชแล้วรวมเข้าเป็นหัวเมืองในพระราชอาณาจักร การดำเนินงานปฏิรูปนอกจากการจัดระบบการปกครองจากล่างสุดเป็น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เมือง (จังหวัด) แล้วยังจัดระบบการปกครอง มณฑลเทศาภิบาลเพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการติดต่อระหว่างรัฐบาลในกรุงเทพกับหัวเมืองนอกราชธานีและมณฑลจะมีข้าหลวงเทศาภิบาล (สมุหเทศาภิบาล) เป็นผู้มียอำนาจสูงสุดนอกจากนั้นยังประกอบด้วยข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงคลัง แพทย์ประจำมณฑล ดังแสดงในแผนที่มณฑล ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับการปกครองส่วนภูมิภาคโดยมีหน่วยการปกครองใหม่เรียกว่า “มณฑล”

อาจกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญอย่างจริงจังในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังจะเห็นได้จากการทรงปฏิรูปการเมืองการปกครองในหัวเมืองให้เป็นการปกครองส่วนภูมิภาค โดยมีการกำหนดพื้นที่การปกครองส่วนภูมิภาคโดยมีหน่วยการปกครองใหม่เรียกว่า “มณฑล”

ระบบเทศาภิบาลเป็นการปกครองส่วนภูมิภาค ที่มีการตั้งสาขาของกระทรวงใหญ่ในกรุงเทพฯ รับหน้าที่ดูแลกิจการของตนในส่วนภูมิภาค การจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองคือ ท้องที่หลายอำเภอรวมกันเป็นหนึ่งหัวเมืองแต่ละหัวเมืองมีพนักงานผู้ปกครองเมืองคือ

1. ผู้ว่าราชการเมือง คือเจ้าเมืองเป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นพระยา หรือพระที่แต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัยของพระมหากษัตริย์ทรงพระดำริเห็นสมควร ผู้ว่าราชการเมืองมีหน้าที่บังคับบัญชารับผิดชอบทุกอย่างในเมืองยกเว้นการพิพากษาคดี เป็นผู้ตรวจตราให้ข้าราชการดำเนินกิจการให้เป็นไปตามพระราชกำหนด กฎหมายและคำสั่งของเจ้ากระทรวง รายงานข้อราชการในการ

ทำนุบำรุงหรือแก้ไขข้อขัดข้องในการปกครองเมืองต่อข้าหลวงเทศาภิบาล อาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของประชาชนต่างพระเนตรพระกรรณ

2. กรมเมือง มี 2 ตำแหน่ง คือกรมการในทำเนียบอันเป็นตำแหน่งที่มีเงินเดือน ได้แก่ ปลัดยกบัตร ผู้ช่วยราชการ ซึ่งจัดเป็นกรรมการผู้ใหญ่ 3 ตำแหน่ง คือ จำเมือง (เลขานุการของเมือง) สัสดีแพ่ง (รักษากฎหมาย) ศุภมาตรา (เก็บภาษีอากร) และกรมการนอกทำเนียบเป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือเป็นคหบดีในเมือง ซึ่งเป็นกรรมการผู้ใหญ่

การปฏิรูปการบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นการปรับหน่วยการปกครองที่มีสภาพและฐานะเป็นตัวแทน (Field) หรือหน่วยงานประจำท้องที่ (Field office) ของกระทรวงมหาดไทยหรือรัฐบาลในส่วนกลาง ทั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองแบบเมืองหลวง เมืองชั้นในเมืองชั้นนอก เมืองพระยามหานคร และเมืองประเทศราชเดิมเพื่อให้ลักษณะการปกครองเปลี่ยนเป็นแบบราชอาณาจักร (Kingdom) โดยการจัดระเบียบการปกครองให้มีลักษณะที่ลดหลั่นตามระดับการบังคับบัญชาจากหน่วยเหนือลงไปถึงหน่วยงานชั้นรองตามลำดับคือ การจัดรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาล การจัดรูปการปกครองเมือง การจัดรูปการปกครองอำเภอ การจัดรูปการปกครองตำบล หมู่บ้าน

การจัดการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชกาลที่ ๕ มีแนวคิดในการปูพื้นฐานการเมืองในเวลาต่อมา ดังนี้คือ

1. พระมหากษัตริย์ ในสมัยนี้ทรงใช้หลักการปกครองผสมผสานระหว่าง การปกครองแบบบิดาปกครองบุตร กับราชาธิปไตยหรือหลักเทวราช ซึ่งทำให้ผู้ปกครองกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองใกล้ชิดกัน และมีการสร้างความมั่นคงของชาติ
2. ศูนย์กลางแห่งอำนาจอยู่ที่เมืองหลวง เมืองหลวงเป็นศูนย์กลางการปกครองทำให้เข้าหลักเกณฑ์การเป็นรัฐเดี่ยว ไม่ให้ผู้ปกครองหัวเมืองมีอำนาจมากเกินไป มิฉะนั้นจะมีปัญหาในการปกครอง
3. มีการปรับปรุงการบริหารส่วนกลางโดยใช้กระทรวงกรม นับเป็นการยอมรับแนวคิดในการบริหารของตะวันตกมาใช้เป็นครั้งแรก ทำให้เกิดการพัฒนาการปกครองและทำให้การปกครองมั่นคงยิ่งขึ้น
4. มีการปรับปรุงการบริหารส่วนภูมิภาค เพื่อให้เกิดเอกภาพ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้ส่วนกลางเพราะภูมิภาคยังต้องดำเนินการปกครองตามส่วนกลาง แต่ให้คนไปปกครองในรูป อำเภอ ตำบล มณฑล ทำให้ข้าราชการเข้าใจและรู้ปัญหาที่แท้จริงของประชาชน และสามารถหาทางช่วยเหลือปัญหาในบางเรื่องได้ทันทั่วถึง

5. จัดให้มีการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบสุขาภิบาลขึ้น การปกครองรูปแบบนี้เป็นโอกาสเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากขึ้น เท่ากับเป็นการปูพื้นฐานความรู้พื้นฐานทางการปกครองแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป เรื่องการปกครองในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มมีการติดต่อกับฝรั่ง เพราะศึกระหว่างไทยกับพม่าได้ลดน้อยลงไป ดังนั้นในสมัยรัชการพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการติดต่อกับอังกฤษและมีการติดต่อกันมากขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในด้านการทหารก็มีการฝึกทหารแบบยุโรปด้วยการว่าจ้าง ร้อยเอกอิมแปย์ และนายทหารอังกฤษอีกหลายคนมาฝึก ในด้านพลเรือนมีการปรับปรุงศาลและระบบกฎหมาย การต่างประเทศ การคมนาคม เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าข้าราชการได้มีโอกาส ได้รับการพัฒนา มากกว่าประชาชนทั่วไป ถ้าประชาชนคนใดต้องการที่จะได้รับการพัฒนาย่อมจะต้องเข้ามารับราชการ และศึกษา

พอมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงปฏิรูปการปกครองในปีพ.ศ. 2435 ที่มีการตั้งกระทรวง จัดการปกครองระบบเทศาภิบาล ถือเป็นจุดกำเนิดของการปกครองและบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตามแนวคิดตะวันตก

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้บทบาททางทหารมากขึ้น โดยการส่งทหารไปรบในประเทศยุโรปด้วยการเข้าร่วมกับพันธมิตร เมื่อกองทัพพันธมิตรได้รับชัยชนะ ประเทศไทยก็สามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างชาติได้ ทำให้ทหารไทยได้รับการยกย่องว่าได้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ดี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงปลดข้าราชการให้มีจำนวนน้อยลงเพื่อการประหยัด ทำให้ข้าราชการโดยเฉพาะทหารไม่พอใจ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ต่อมาภายหลัง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้วิกฤติการณ์ทางการเมืองขึ้นอีก เพราะสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลดข้าราชการออกมากขึ้นรวมบรรดานายทหารชั้นนำก็ถูกลดขั้นเงินเดือนด้วย เช่น พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นต้น เหตุนี้จึงกลายเป็นมูลเหตุสำคัญประการหนึ่ง ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ วันที่ 24 มิถุนายน 2475

2. ประวัติความเป็นมาของกฎหมาย

กฎหมายเกิดจากการวิวัฒนาการของมนุษย์ หากมนุษย์อยู่โดดเดี่ยวเพียงลำพังในโลกแล้วก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายขึ้นมาแต่อย่างใด ดังนั้น สังคมของมนุษย์จึงเป็นตัวผลักดันให้เกิดมีกฎหมายขึ้นมาใช้บังคับมนุษย์ด้วยกันเองในปัจจุบัน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มนุษย์ไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวลำพังได้ นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์โลกถูกบันทึกขึ้นมา ได้มีชุมชนของมนุษย์เกิดขึ้นแล้ว อาจเป็นกลุ่ม เป็นเผ่า เป็นหมู่บ้าน ฯลฯ อยู่ตามจุดต่างๆ ของโลก ซึ่งแน่นอนชุมชนเหล่านี้แต่แรกก็เป็นกลุ่มเล็กๆ อาหารการกินยังสมบูรณ์ การบาดหมาง การแข่งขันก็ยังไม่เกิดขึ้น แต่ตามสัจจะตามธรรมชาติของมนุษย์จะต้องมีการสืบพันธุ์ มีลูกหลานเกิดขึ้น ดังนั้น ในเวลาต่อมาชุมชนเหล่านี้ ก็ขยายใหญ่ขึ้นตามลำดับปัญหาทางด้านการยังชีพ การขยายอาณาเขต เผ่า อาณาเขตชุมชนของตนเองก็เริ่มเกิดขึ้น ปัญหาการแข่งขันที่ทำกินก็ติดตามมา ในยุคสมัยนั้น กฎหมายและการตัดสินพิพากษาต่าง ๆ อยู่ในตัวของแต่ละบุคคลโดยอัตโนมัติ หากเกิดมีการละเมิด หรือวิวาท ทำร้ายซึ่งกันและกันแล้ว ผู้ที่ถูกละเมิดหรือถูกทำร้ายก็จะแค้นผู้ถูกรุกรานหรือผู้ทำละเมิด นั้นด้วยตนเองทุกอย่างหนีไป ส่วนกฎหมายแพ่งซึ่งเป็นเรื่องการใช้ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน จากการละเมิดนั้น ยังไม่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในยุคสมัยเริ่มแรกของมนุษย์นั้น กฎหมายอาญา ของมนุษย์เกิดมาจากการละเมิดระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองนั่นเอง ในยุคนี้เรียกว่าอาญากับละเมิดยัง รวมกันอยู่ ต่อมาภายหลังรัฐเจ้าแทรกแซงลงโทษผู้กระทำความผิดแทนผู้ถูกละเมิดเสียเอง โดย กำหนดให้ชดเชยค่าเสียหายขึ้นภายหลัง ดังนั้น ความผิดทางอาญากับการละเมิดในทางแพ่งจึงแยก ออกจากกันในช่วงนี้เอง

เมื่อเกิดมีชุมชนขึ้น สังคมในชุมชนก็เกิดขึ้นพร้อมกัน แต่ละชุมชนก็จะมี 1. ขนบธรรมเนียม ประเพณี 2. ภาษาพูด 3. มีความนับถือ โชคกลาง เทพเจ้า วิญญาณต่าง ๆ เป็นของแต่ละชุมชน โดยเฉพาะไป ดังนั้น จะได้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมามีชุมชน คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือจารีตของ แต่ละชุมชน ซึ่งต่อมากลายเป็นกฎหมายจารีตประเพณี

ต่อมาเมื่อชุมชน หรือกลุ่ม เผ่าตนเอง เผ่าอื่นขยายใหญ่ขึ้น มีประชาชนเพิ่มมากขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดตามขึ้นมา ทั้งในด้านการควบคุมกลุ่ม เผ่าของตนให้อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่กระจัดกระจายทั้งใน ด้านป้องกันความปลอดภัยของคนในหมู่บ้านของตนที่จะถูกทำร้ายจากคนกลุ่มอื่น ทั้งในด้านควบคุม ความสงบเรียบร้อย การลักขโมย ทะเลาะทำร้ายกันภายในกลุ่มของตนเอง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องควบคุม กลุ่ม เผ่า หรือชุมชนของตัวเองขึ้น ผู้ที่ถูกแต่งตั้งเรียกว่าเป็นหัวหน้านั้นมักจะมาจากคนที่มีความแกร่งกล้าในการต่อสู้ มีความแข็งแรงกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นๆ อาจมาจากคนที่มีความเก่งกล้าในการรักษา โรคหรือขจัดผีภัยต่างๆ สร้างความสงบ ความอยู่ดีกินดีให้กับคนในเผ่า ซึ่งเรียกกันสั้น ๆ สรุปได้ก็คือ ว่าหมอผีนั่นเอง อาจได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นหัวหน้าเผ่าแต่ละเผ่าเช่นกัน

ดังนั้น ถ้าจะเปรียบเป็นกฎหมายในยุคสมัยที่กล่าวมานี้ ก็ถือได้ว่าเป็น “คำสั่ง หรือคำบัญชาของ เทพเจ้า หรือของวิญญาณบรรพบุรุษที่ประสงค์จะให้คนในเผ่าของตนนั้นประพฤติปฏิบัติตาม ถ้าหากฝ่าฝืนก็จะได้รับผลร้ายติดตามมา” เช่นกัน

ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น ชุมชนเผ่าต่าง ๆ แผ่ขยายใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นรัฐหรือเป็นประเทศใน ทุกวันนี้ คำสั่งหรือข้อบังคับทั้งหลายก็ถูกปรับปรุงแก้ไขตลอดมาโดยอาศัยพื้นฐานของจารีตประเพณี ลัทธิศาสนา และสถานะความเป็นอยู่ของคนในรัฐหรือประเทศนั้นๆเป็นส่วนประกอบในการสร้าง กฎหมายขึ้นเพื่อใช้บังคับกับคนในรัฐของตนให้ประพฤติตามทั้งนี้โดยถือหลักเพื่อรักษาความสงบ ความอยู่ดีกินดี และความเป็นปึกแผ่นของรัฐหรือประเทศนั้นให้ดำรงอยู่ตลอดไป การลงโทษที่รุนแรง ในสมัยก่อนๆก็ค่อยๆ ถูกปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของมนุษย์ คือ แทนที่จะลงโทษด้วย วิธีการที่โหดร้าย ก็เปลี่ยนเป็นจำคุก หรือ กักขัง หรือปรับเป็นเงิน หรือเป็นค่าสินไหมทดแทนในการ กระทำละเมิด คือ ปรับเป็นค่าเสียหายชดใช้ให้กับผู้ที่ถูกละเมิดนั่นเอง กฎหมายแพ่งจึงเกิดมาในช่วงนี้

ดังนั้น ในยุคปัจจุบันนี้กฎหมายก็คือ “ คำสั่งหรือข้อบังคับของผู้ปกครองรัฐ ประเทศที่บัญญัติ ออกมาใช้ควบคุมความประพฤติของประชาชนในรัฐหรือประเทศของตน ในเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างกัน หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่เชื่อฟังหรือไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดและถูกลงโทษหรือจะกล่าวสรุป ได้สั้นๆ ว่า

“กฎหมายคือคำสั่งหรือข้อบังคับของรัฐที่ใช้บังคับความประพฤติของบุคคลอันเกี่ยวข้องกับเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็就会有ความผิดและถูกลงโทษ”

หมายเหตุ คำว่า “โทษ” ข้างต้นแบ่งออกได้เป็นโทษในทางแพ่ง และโทษในทางอาญา

โทษในทางแพ่ง หมายถึง การชดเชยค่าเสียหาย หรือค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้ถูกละเมิดในทางแพ่ง

โทษทางอาญา หมายถึง การลงโทษเอาตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งจำแยกออกได้ 5 ประเภทด้วยกัน จากโทษหนักที่สุดไปถึงโทษที่เบาที่สุด คือ

1. ประหารชีวิต
2. จำคุก - ตลอดชีวิต
- ธรรมดา
3. กักขัง
4. ปรับ
5. ริบทรัพย์สิน

จากประวัติความเป็นมาของกฎหมายตามที่กล่าวมานี้ ทำให้เห็นจุดกำเนิดของกฎหมายหรือ มูลเหตุอันทำให้เกิดกฎหมาย และที่มากกฎหมายในปัจจุบันได้โดยง่าย

2.1 จุดกำเนิดที่มาของกฎหมายหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดกฎหมายขึ้น

ตามที่ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของกฎหมาย หรือประวัติความเป็นมาของกฎหมายมาตั้งแต่ต้นนั้น ทำให้มองเห็นจุดที่ทำให้เกิดที่มาของกฎหมายได้หลายประการ โดยเฉพาะในยุคสมัยแรกของประวัติศาสตร์โลก ก็มี อาทิเช่น

1. หัวหน้าเผ่า หรือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดของเผ่าของหมู่บ้าน ของรัฐ หรือของประเทศ
2. ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสอดคล้องกันตลอดมาคู่กับหมู่ เผ่า รัฐของ
ตน
3. ความเชื่อในเทพเจ้า วิญญาณบรรพบุรุษ หรือคำสั่งสอนของพระศาสดา ซึ่งต่อมา
เรียกว่า ศาสนา
4. ความยุติธรรม
 - 4.1 ความยุติธรรมโดยธรรมชาติ
 - 4.2 ความยุติธรรมที่เป็นแบบแผน
5. ความคิดเห็นของนักปราชญ์หรือนักวิชาการทางกฎหมาย
6. คำพิพากษาของศาล

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าสำหรับประเทศที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรแล้ว คำพิพากษาของศาลก็เป็นเพียงส่วนประกอบหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดที่มาของกฎหมายเท่านั้น

จากที่กล่าวมา ทำให้เห็นได้ว่า มูลเหตุหรือจุดกำเนิดที่มาของกฎหมายนั้นมีอยู่รวมทั้งสิ้น 6 ประการ ดังกล่าวข้างต้น

2.2 ที่มาของกฎหมาย

2.2.1 ที่มาของระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร

1) กฎหมายลายลักษณ์อักษร ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นระบบที่สืบทอดมาจากกฎหมายโรมัน ซึ่งให้ความสำคัญกับตัวบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นไว้ โดยถูกต้องตามกระบวนการบัญญัติกฎหมาย ดังนั้นที่มาประการสำคัญของระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ก็คือกฎหมายที่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจมีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง เป็นต้น

2) จารีตประเพณี ในบางครั้งการบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร จะให้ครอบคลุมทุกเรื่องเป็นไปได้ยาก จึงต้องมีการนำเอาจารีตประเพณี มาบัญญัติใช้เป็นกฎหมาย

ลายลักษณ์อักษรด้วย เช่น การชกมวยบนเวที ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้องตามกติกา ถึงแม้ว่าคู่ต่อสู้จะบาดเจ็บหรือเสียชีวิตก็ไม่มี ความผิด หรือแพทย์ที่ตัดแขน ตัดขาคนไข้ โดยที่คนไข้ยินยอมก็ไม่มี ความผิด เป็นต้น เท่าที่ผ่านมายังไม่มีการฟ้องร้องคดีเรื่องเหล่านี้เลย ซึ่งคงจะเป็นเพราะจารีต ประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็นเสมือนกฎหมาย

3) หลักกฎหมายทั่วไป ในบางครั้งถึงแม้จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมาย จารีตประเพณีมาใช้พิจารณาตัดสินความแล้วก็ตาม แต่ก็อาจไม่เพียงพอครอบคลุมได้ทุกเรื่อง จึงต้องมี การนำเอาหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งประเทศอื่น ๆ ที่มีความก้าวหน้าทางกฎหมาย ได้ยอมรับกฎหมาย นั้นแล้ว มาปรับใช้ในการพิจารณาตัดสินคดีความด้วย เช่น หลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้รับโอน โจทย์พิสูจน์ไม่ได้ต้องปล่อยตัวจำเลยคดีอย่างเดียวกันต้องพิพากษาตัดสินเหมือนกัน ฯลฯ เป็นต้น

2.2.3 ที่มาของกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

1) จารีตประเพณีถือว่าเป็นที่มาประการสำคัญของระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์ อักษร เนื่องจากกฎหมายระบบนี้เกิดจากการนำเอาจารีตประเพณี ซึ่งคนในสังคมยอมรับและปฏิบัติ สืบต่อกันมานานมาใช้เป็นหลักในการพิจารณาตัดสินคดีความ

2) คำพิพากษาของศาล จารีตประเพณีใดที่ถูกนำมาใช้เป็นหลักในการพิจารณา ตัดสินคดีความแล้ว ก็จะกลายเป็นคำพิพากษาของศาล ซึ่งคำพิพากษาบางเรื่องอาจถูกนำไปใช้เป็น หลักหรือเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาตัดสินคดีความต่อ ๆ ไป คำพิพากษาของศาลจึงเป็นที่มาอีก ประการหนึ่งของระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

3) กฎหมายลายลักษณ์อักษร ในสมัยต่อ ๆ มาบ้านเมืองเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว การ ที่จะรอให้จารีตประเพณีเกิดขึ้น ย่อมไม่ทันกาลบางครั้ง จึงจำเป็นต้องสร้างกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์ อักษรขึ้นมาใช้ด้วย

4) ความเห็นของนักนิติศาสตร์ ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ยังยอมรับ ความเห็นของนักนิติศาสตร์ มาใช้เป็นหลักในการตัดสินคดีความด้วย เพราะนักนิติศาสตร์เป็นผู้ที่ ศึกษากฎหมายอยู่เสมอ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิด มีเหตุผล ความเห็นของนักนิติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปย่อมมีน้ำหนักพอที่จะนำไปใช้อ้างอิงในการพิจารณาตัดสินคดีความได้

5) หลักความยุติธรรมหรือมโนธรรมของผู้พิพากษา ในระยะหลังที่บ้านเมืองเจริญ ขึ้นสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป การใช้จารีตประเพณีและคำพิพากษาก่อน ๆ มาเป็น หลักในการพิจารณาตัดสินคดีความอาจไม่ยุติธรรม จึงเกิดศาลระบบใหม่ขึ้น ซึ่งศาลระบบนี้จะไม่ ผูกมัดกับจารีตประเพณีหรือคำพิพากษาของศาลเดิม แต่จะยึดหลักความยุติธรรมและให้ความเป็น

กรรมแก่คู่กรณี ซึ่งเรียกว่ามโนกรรมของ ผู้พิพากษา (Squity) ซึ่งต่อมาได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมาย ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

3. ประเภทของกฎหมาย

การแบ่งประเภทของกฎหมาย อาจแบ่งได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับผู้แบ่งว่าจะใช้อะไรเป็นหลักในการแบ่ง แต่โดยทั่วไปแล้วเราจะแบ่งอย่างคร่าว ๆ ก่อน โดยแบ่งกฎหมายออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ กฎหมายภายในซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นใช้ โดยองค์กรที่มีอำนาจภายในรัฐหรือประเทศและกฎหมายภายนอก ซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นจากสนธิสัญญา หรือข้อตกลงระหว่างประเทศ

กฎหมายภายใน และกฎหมายภายนอก ยังอาจแบ่งย่อยได้อีกหลายลักษณะตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันดังนี้

3.1 กฎหมายภายใน แบ่งได้หลายลักษณะตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

3.1.1 ใช้เนื้อหาของกฎหมายเป็นหลักเกณฑ์การแบ่ง แบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) กฎหมายลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร โดยองค์กรที่มีอำนาจตามกระบวนการนิติบัญญัติ เช่น รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์พระราชบัญญัติต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น

2) กฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารีตประเพณีต่าง ๆ ที่นำมาเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินคดีความ ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องที่มาของกฎหมาย ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยก็มีบทบัญญัติไว้ในมาตรา 4 วรรค 2 ว่า “เมื่อไม่มีบทกฎหมายใดที่จะยกมาปรับแก้คดีได้ท่านให้วินิจฉัยคดีนั้นตามคลอง จารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น”

3.1.2 ใช้สภาพบังคับกฎหมายเป็นหลักในการแบ่ง แบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) กฎหมายที่มีสภาพบังคับทางอาญา ได้แก่ กฎหมายต่าง ๆ ที่มีโทษตามบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา เช่น ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษพระราชบัญญัติรับราชการทหาร ฯลฯ เป็นต้น

2) กฎหมายที่มีสภาพบังคับทางแพ่งสภาพ บังคับทางแพ่งมิได้มีบัญญัติไว้ชัดเจนเหมือนสภาพบังคับทางอาญาแต่ก็อาจ สังเกตได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น การบังคับชำระหนี้ การชดเชยค่าเสียหาย หรืออาจสังเกตได้อย่างง่าย ๆ คือ กฎหมายใดที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดโทษทางอาญา ก็ย่อมเป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับทางแพ่ง

3.1.3 ใช้บทบาทของกฎหมายเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่ง แบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) กฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ กฎหมายที่กล่าวถึงการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของความผิดโดยทั่วไปแล้วกฎหมายส่วนใหญ่ จะเป็นกฎหมายสารบัญญัติ

2) กฎหมายวิธีบัญญัติ ได้แก่ กฎหมายที่กล่าวถึงวิธีการที่จะนำกฎหมายสารบัญญัติไปใช้ว่าเมื่อมีการทำผิดบท บัญญัติกฎหมาย จะฟ้องร้องอย่างไร จะพิจารณาคดีอย่างไร พุคให้เข้าใจง่าย ๆ กฎหมายวิธีบัญญัติก็คือ กฎหมายที่กล่าวถึงวิธีการเอาตัวผู้กระทำผิดไปรับสภาพบังคับนั่นเอง เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกฎหมาย วิธีพิจารณาความในศาลแขวงกฎหมายวิธีพิจารณา คดีเยาวชนและครอบครัว เป็นต้น

3.1.4 ใช้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนเป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่ง แบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) กฎหมายเอกชน ได้แก่ กฎหมายที่บัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกัน โดยที่รัฐไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด เป็นต้น

2) กฎหมายมหาชน ได้แก่ กฎหมายที่บัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในฐานะที่รัฐเป็นผู้ปกครองจึงต้องมีอำนาจบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุข เช่น รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 กฎหมายภายนอก กฎหมายภายนอก หรือกฎหมายระหว่างประเทศ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

3.2.1 กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง ได้แก่ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ ที่จะปฏิบัติต่อกันเมื่อมีความขัดแย้งหรือเกิดข้อพิพาทขึ้น เช่น กฎบัตรสหประชาชาติ หรือ ได้แก่ สนธิสัญญา หรือเกิดจากข้อตกลงทั่วไป ระหว่างรัฐหนึ่งกับรัฐหนึ่งหรือหลายรัฐที่เป็นคู่ประเทศภาคี ซึ่งให้สัตยาบันร่วมกันแล้วก็ใช้บังคับได้ เช่น สนธิสัญญาไปรษณีย์สากล เป็นต้น

3.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ได้แก่ บทบัญญัติที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรัฐหนึ่งกับอีกรัฐหนึ่ง เมื่อเกิดความขัดแย้งข้อพิพาทขึ้นจะมีหลักเกณฑ์วิธีการพิจารณาคดีสันติคดีความอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกัน เช่น ประเทศไทยเรามีพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดกันแห่งกฎหมาย ซึ่งใช้บังคับกับบุคคลที่อยู่ในประเทศไทยกับบุคคลที่อยู่ในประเทศอื่น ๆ

3.2.3 กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญา ได้แก่ สนธิสัญญา หรือข้อตกลงเกี่ยวกับการกระทำความผิดทางอาญาซึ่งประเทศหนึ่งยินยอม หรือรับรองให้ศาลของอีกประเทศหนึ่งมีอำนาจพิจารณาคัดสินคดีและลงโทษบุคคลประเทศของตน ที่ไปกระทำความผิดในประเทศนั้นได้ เช่น คนไทยไปเที่ยวสหรัฐอเมริกาแล้วกระทำความผิด ศาลสหรัฐอเมริกาก็พิจารณาคัดสินลงโทษได้หรือบุคคลประเทศหนึ่งกระทำความผิด แล้วหนีไปอีกประเทศหนึ่ง เป็นการยากลำบากที่จะนำตัวมาลงโทษได้ จึงมีการทำสนธิสัญญาว่าด้วยการส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดน เพื่อให้ประเทศที่ผู้กระทำความผิดหนีเข้าไปจับตัวส่งกลับมอลงโทษ ซึ่งถือว่าเป็นการร่วมมือกันปราบปรามอาชญากรรม ปัจจุบันประเทศไทยทำสนธิสัญญาส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดนกับอังกฤษ สหรัฐอเมริกา เบลเยียม และอิตาลี ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น สรุปแล้วจะเห็นว่าประเทศต่าง ๆ เกือบทุกประเทศ ในขณะที่พากันละทิ้งจารีตประเพณีหันมาใช้หลักกฎหมายอันเป็นลายลักษณ์อักษรแทน เพราะสะดวกและแน่นอนกว่า และเกือบทุกประเทศในโลกได้พิมพ์โฆษณาด้วยบทกฎหมายส่วนมากใช้อยู่ แม้แต่ในประเทศอังกฤษหรือประเทศที่อยู่ในเครือจักรภพอังกฤษ หรือประเทศที่ได้รับอิทธิพลของกฎหมายอังกฤษเอง ซึ่งกฎหมายจารีตประเพณีเป็นหลัก ก็ยังได้พระราชบัญญัติในลักษณะสำคัญของกฎหมายพิมพ์ออกมาใช้เช่นกัน

4. กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทางธุรกิจระหว่างประเทศ มีดังนี้

4.1 ประมวลรัษฎากร

บุคคลทุกคนมีหน้าที่ยื่นประเมินภาษีเงินได้ต่ออำเภอท้องที่ หรือกรมสรรพากรภายในเดือนมีนาคมของทุกปี ภาษีที่จัดเก็บตามประมวลรัษฎากรมี 3 ประเภท คือ 1. ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา 2. ภาษีเงินได้นิติบุคคล และ 3. ภาษีการค้า

ผู้มีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการเพื่อการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจะมีหน้าที่ยื่นต่อเมื่อมีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีถึงเกณฑ์ที่จะต้องยื่น ดังนี้

ก. บุคคลธรรมดา

1. ถ้าไม่มีสามีหรือภริยา และมีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า 18,600 บาท
2. ถ้ามีสามีหรือภริยาและมีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า 26,000 บาท หรือ
- ข. กองมรดก ถ้ามีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า 6,000 บาท

ค. ในกรณีห้างหุ้นส่วนหรือคณะบุคคลที่มีหุ้นนิติบุคคล ถ้ามีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า 13,000 บาท

ง. ในกรณีบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่มีหน้าที่เสียภาษีเงินได้อำนาจอรรถกรมฯเมื่อมีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า 13,000 บาท

ผู้มีหน้าที่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคล ได้แก่ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด และห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน ทั้งนี้ยกเว้นห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือบริษัทที่มีผู้ถือหุ้นหรือเป็นหุ้นส่วนเกินกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนหุ้นทั้งหมดซึ่งต้องเสียภาษีอย่างบุคคลธรรมดา

ภาษีการค้าเป็นการเก็บภาษีจากการประกอบธุรกิจ การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การเกษตร การผลิต การนำเข้า การส่งออก หรือการให้บริการใดๆ เพื่อประโยชน์อันมีมูลค่า ผู้ประกอบการค้าต้องยื่นคำขอจดทะเบียนการค้าต่อกรมสรรพากร

กฎหมายกำหนดเอาไว้ว่าการค้าประเภทไหนต้องเสียภาษีในอัตราร้อยละเท่าไรของรายรับ

4.2 พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508

ภาษีบำรุงท้องที่เก็บจากที่ดินโดยใช้ราคาปานกลางของที่ดินในแต่ละท้องที่เป็นหลักในการคิดคำนวณเก็บภาษี

ภาษีที่เก็บจากที่ดินในเขตเทศบาลใดให้เป็นรายได้ของเทศบาลนั้น

ภาษีที่เก็บจากที่ดินในเขตสุขาภิบาลใดให้เป็นรายได้ของสุขาภิบาลนั้น

ภาษีที่เก็บจากที่ดินนอกเขตเทศบาลหรือนอกเขตสุขาภิบาลให้เป็นรายได้ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

4.3 ประมวลกฎหมายที่ดิน

ประมวลกฎหมายที่ดินมีรายละเอียดอยู่มากมาย ตั้งแต่การเข้าถือครองที่ดินในฐานะเป็นผู้มีสิทธิครอบครอง หรือในฐานะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ เอกสารแสดงสิทธิในที่ดิน การจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรม ฯลฯ

สิ่งที่น่าสนใจในขั้นนี้ คือ ความหมายของเอกสารสิทธิ ดังต่อไปนี้

1. ส.ก.1 เป็นหนังสือแสดงการครอบครองในที่ดินแปลงนั้น จะใช้เป็นหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินแปลงนั้นไม่ได้

2. น.ส.3 เป็นหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น ที่ดินที่มี น.ส. 3 สามารถโอนกันได้

3. โฉนดที่ดิน เป็นหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน นอกจากนี้ยังหมายความว่า รวมถึงโฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และตราจองที่ตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว” ด้วย

4.4 พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518

ที่ราชพัสดุ คือ อสังหาริมทรัพย์อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด เว้นแต่สาธารณสมบัติของแผ่นดินดังต่อไปนี้

1. ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดิน โดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

2. อสังหาริมทรัพย์สำหรับพลเมืองที่ใช้หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่า ที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

อสังหาริมทรัพย์ของรัฐบาลกิจที่เป็นนิติบุคคลและองค์การปกครองท้องถิ่นไม่ถือว่าเป็นที่ดินราชพัสดุ กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ราชพัสดุ

4.5 พระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2522 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ การที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นราษฎรได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ โดยเข้าอยู่ในฐานะของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นตัวแทนของประชาชนในเขตหรือท้องถิ่น รัฐบาลกำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นปากเสียงและร่วมแก้ไขข้อบกพร่องเดือดร้อนของประชาชนในท้องถิ่นของตน อันเป็นการยกฐานะให้บังเกิดความกินดีอยู่ดี ความผาสุกให้กับชุมชนในเขตท้องที่ที่ตนได้รับเลือกเป็นผู้แทน อันเป็นรากฐานของประชาธิปไตย ที่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปกครองตนเอง รู้จักการเลือกตั้ง รู้จักใช้สิทธิใช้เสียงร่วมกับรัฐบาล เพื่อสร้างความมั่นคงและความผาสุกให้กับประเทศชาติต่อไป

4.5.1 จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดจะพึงมี นั้น ได้มีกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2528 มาตรา 90 โดยให้คำนวณตามเกณฑ์ของราษฎรในแต่ละจังหวัดตามหลักฐานการทะเบียนราษฎรหนึ่งคน จังหวัดใดที่มีราษฎรไม่ถึงหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นได้หนึ่งคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินหนึ่งแสนห้าหมื่นคน ก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้นเพิ่มขึ้นอีก 1 คน ต่อจำนวนราษฎรทุกหนึ่งแสนห้าหมื่นคน เศษของหนึ่งแสนห้าหมื่นถ้าถึงเจ็ดหมื่นห้าพันหรือกว่านั้นให้นับเป็นหนึ่งแสนห้าหมื่นคน

ตัวอย่างเช่น จังหวัดหนึ่งมีราษฎร 525,000 คน จังหวัดนั้นจะมีผู้แทนได้รวม 4 คน เพราะราษฎร 150,000 คน เลือกผู้แทนได้ 1 คน ดังนั้น ผู้แทนฯ 3 คน ต่อราษฎร = 450,000 คน เศษที่เหลืออีก 75,000 คน ถือว่ามีสิทธิมีผู้แทนได้อีก 1 คน ตามวรรคท้ายของมาตรา 90 วรรค 1 ดังกล่าว ซึ่งรวมจังหวัดนี้สามารถมีผู้แทนราษฎรได้ 4 คน

มาตรา 58 วรรค 2 จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ไม่เกิน 3 คน ให้แบ่งเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง และจังหวัดใดมีการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เกิน

3 คน ให้แบ่งเขตจังหวัดออกเป็นเขตเลือกตั้ง โดยจัดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตละ 3 คน

วรรค 3 ในกรณีที่แบ่งเขตเลือกตั้งในจังหวัดหนึ่ง ให้มีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ครบ 3 คนทุกเขตไม่ได้ ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็นเขตเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เขตละ 3 คนเสียก่อน แต่เขตที่เหลือต้องไม่น้อยกว่าเขตละ 2 คน

วรรค 4 ในกรณีที่จังหวัดใดมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ 4 คน ให้แบ่งเขตเลือกตั้งออกเป็น 2 เขต เขตหนึ่งให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 คน

4.5.2 ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ส่วนที่ 3 ว่าด้วยสภาผู้แทนราษฎร มาตรา 92 ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังนี้

- 1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด แต่บุคคลซึ่งมีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย
- 2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์ ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือกตั้ง และ
- 3) มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้ง

4.6 กฎหมายแรงงาน

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และความตกลงที่มีต่อกันในเรื่องการจ้างแรงงาน โดยผู้ที่เป็นลูกจ้างตกลงจะทำงานให้กับนายจ้างเพื่อรับค่าจ้างตอบแทน หากเป็นการทำงานที่ไม่หวังค่าจ้างหรือค่าตอบแทน ไม่เป็นลูกจ้างตามความหมายของกฎหมายแรงงาน นอกจากนี้ กฎหมายแรงงานยังรวมไปถึงกรณีที่รัฐได้ออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของลูกจ้างให้มีความมั่นคงในการทำงาน ได้รับประโยชน์และสวัสดิการต่างๆ จากการจ้างอย่างยุติธรรม โดยกำหนดเป็นรูปของประกาศกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน และกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่ลูกจ้างควรจะได้รับในแต่ละพื้นที่จังหวัดตามสภาพของค่าครองชีพในแต่ละจังหวัดเพื่อให้ลูกจ้างมีรายได้พอเพียงกับการดำรงชีพอีกด้วย

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายเอกชนกึ่งมหาชน เพราะเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง ซึ่งเป็นเอกชนด้วยกัน ซึ่งเป็นกฎหมายเอกชนและกำหนดการควบคุมให้นายจ้างต้องปฏิบัติตามในเรื่องการคุ้มครองแรงงาน และกำหนดให้ลูกจ้างต้องปฏิบัติตามขั้นตอนที่รัฐกำหนดในเรื่องการเรียกร้องเกี่ยวกับสภาพการจ้าง และการทำงาน กรณีที่ลูกจ้างไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนายจ้างในเรื่องวัน – เวลาทำงาน, ค่าจ้าง และสวัสดิการต่างๆ ในกรณีที่มิข้อพิพาทแรงงานเกิดขึ้นแล้วรัฐเข้ามาควบคุมเพื่อให้ปัญหาแรงงานนั้นยุติลง ซึ่งเป็นเรื่องของกฎหมายมหาชน อันเป็นลักษณะพิเศษของกฎหมายแรงงาน

กฎหมายแรงงานเป็นกฎหมายที่สำคัญและมีความจำเป็นกับผู้ใช้แรงงานทั้งหมดซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีความรู้ด้านกฎหมายแรงงานเพื่อพิทักษ์สิทธิและประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้ของตน จะได้ไม่ถูกกดขี่หรือถูกเอาเปรียบจากนายจ้างด้านแรงงาน

สาขาของกฎหมายแรงงานมีหลายสาขา อย่างเช่น

- ก. ประกาศกระทรวงมหาดไทยเกี่ยวกับเรื่องการคุ้มครองแรงงาน
- ข. พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์
- ค. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน
- ง. พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน
- จ. กฎหมายกองทุนเงินทดแทน ฯลฯ

5. กฎหมายระหว่างประเทศ

5.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ

5.1.1 กฎหมายระหว่างประเทศ เป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้ปกครองความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลระหว่างประเทศ โดยเป็นที่มีข้อพิสูจน์ยืนยันได้หลายประการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากภายในเนื่องจากเกิดขึ้นในสังคมที่มีโครงสร้างต่างกันและมีพื้นฐานทางกฎหมายต่างกัน

5.1.2 ในด้านเนื้อหาและรูปแบบระหว่างประเทศมีเนื้อหาซับซ้อน และหลากหลายมากในปัจจุบันเมื่อเทียบกับสมัยก่อน ซึ่งเกิดขึ้นก่อนจากหลักเกณฑ์ในรูปประเพณีระหว่างประเทศและได้รับการพัฒนาเสริมขึ้นด้วยกฎเกณฑ์ในรูปของสนธิสัญญา

5.1.3 กฎหมายระหว่างประเทศในยุคใหม่มีวิวัฒนาการอย่างมากจากคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งเริ่มเกิดรัฐชาติขึ้นในสังคมระหว่างประเทศและพัฒนาไปอย่างรวดเร็วตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 พร้อมกับการเกิดขึ้นของบุคคลระหว่างประเทศใหม่ ซึ่งได้แก่ องค์การระหว่างประเทศ

5.1.4 กฎหมายระหว่างประเทศมีบ่อเกิดหลายประการทั้งที่เป็นบ่อเกิดหลักและบ่อเกิดลำดับรองตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 38 ของธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ และบ่อเกิดที่ที่ได้รับการยอมรับในทางปฏิบัติกล่าวคือการกระทำฝ่ายเดียว

5.2 ความหมายและลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศ หมายถึงข้อบังคับทั้งปวงของสังคมระหว่างประเทศที่กำกับและควบคุมพฤติกรรมของบุคคลระหว่างประเทศให้อยู่ร่วมกันโดยสันติสุข

5.2.1 ลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎเกณฑ์ทางที่มีสภาพบังคับ เช่นเดียวกับภายในแต่แตกต่างจากกฎหมายภายในตรงที่สภาพบังคับอาจมีประสิทธิภาบน้อยกว่าเนื่องจากความแตกต่างของ

โครงสร้างของสังคมและพื้นฐานทางที่ต้องอาศัยความยินยอมของรัฐผู้อยู่ใต้บังคับของกฎหมายเป็นปัจจัยหลัก

1) กฎหมายระหว่างประเทศหมายถึงกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันนอกจากรัฐแล้วยังมีองค์การระหว่างประเทศอีกด้วย อีกทั้งยังมีเนื้อหาซึ่งเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองปัจเจกคนภายในรัฐต่างๆ ด้วย

2) กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย แต่ระหว่างประเทศมีลักษณะที่แตกต่างจากภายในของรัฐ เนื่องจากโครงสร้างของสังคมและพื้นฐานทางกฎหมายของทั้งสองแบบแตกต่างกัน

3) การยืนยันว่าระหว่างประเทศเป็นอาจกระทำได้โดยอาศัยข้อพิสูจน์หลายประการ นอกจากนี้ไม่ว่านักนิติศาสตร์จะมีความเห็นแตกต่างกันอย่างไรก็ตามเกี่ยวกับคำอธิบายเรื่องสภาพบังคับ ของกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ในทางปฏิบัติแล้วปัจจัยที่สำคัญก็คือเจตนารมณ์ของรัฐต่างๆ และปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น ผลประโยชน์ของประชาคมระหว่างประเทศ

5.3 วิวัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศ

5.3.1 กฎหมายระหว่างประเทศเริ่มเกิดขึ้นจากกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ในรูปของจารีตประเพณีระหว่างประเทศซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องที่ต้องใช้เวลายาวนานในการก่อตัวขึ้น และถูกเสริมด้วยกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะในรูปของสนธิสัญญา

5.3.2 เนื้อหาสาระของกฎหมายระหว่างประเทศ มีวิวัฒนาการไปมากจากกฎเกณฑ์ที่เดิมมุ่งเน้นความสัมพันธ์เฉพาะระหว่างรัฐ โดยพัฒนาไปในทิศทางที่ครอบคลุมเรื่องต่างๆ รวมถึงที่เกี่ยวกับเอกชนด้วย

5.3.3 จากศตวรรษที่ 16 ซึ่งเริ่มเกิดมี “รัฐชาติ” ขึ้นจนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎเกณฑ์ที่เน้นใช้ปกครองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

5.3.4 จากสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 จนถึงปัจจุบัน กฎหมายระหว่างประเทศมีวิวัฒนาการไปอย่างมากมาย กล่าวคือ เกิดมีบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น อันได้แก่ องค์การระหว่างประเทศ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้นกว่าในอดีต

5.4 บุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ

5.4.1 รัฐ

1) เป็นบุคคลดั้งเดิมหรือเป็นบุคคลหลักในกฎหมายระหว่างประเทศรัฐเกิดขึ้นโดยองค์ประกอบ ทางข้อเท็จจริง มีสิทธิและหน้าที่ที่สมบูรณ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ และมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมายระหว่างประเทศ

- รัฐมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือดินแดน ประชากร และรัฐบาล คำจำกัดความของรัฐเป็นแนวความคิดทางรัฐศาสตร์มากกว่าทางนิติศาสตร์ เนื่องจากรัฐเกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงของการใช้อำนาจอินแดนและประชากร

- การรับรองรัฐมีผลเสมือนเป็นการประกาศว่ารัฐได้เกิดขึ้นมาแล้ว รัฐที่ได้รับการรับรองจะมีความสามารถในการทำนิติกรรมระหว่างประเทศได้อย่างสมบูรณ์

- การรับรองรัฐขึ้นอยู่กับการใช้ดุลพินิจของรัฐผู้ให้การรับรอง โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของรัฐเป็นสำคัญ

- รัฐมีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย หน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของรัฐคือ การไม่เข้าแทรกแซงต่อกิจการภายในของรัฐอื่น

- การสืบสิทธิของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับสนธิสัญญาตั้งอยู่บนพื้นฐานของความประสงค์ของรัฐผู้สืบสิทธิและการพิทักษ์ผลประโยชน์ของรัฐที่สาม

- การสืบสิทธิของรัฐในเรื่องอื่นๆ นำหลักของความยุติธรรม (equity) มาปรับใช้เพื่อแบ่งความรับผิดชอบ

2) กำเนิดของรัฐ

- อธิบายการเกิดและองค์ประกอบของรัฐ

รัฐเกิดขึ้นจากการรวมตัวอย่างเป็นจริงขององค์ประกอบ 4 ประการ คือ ดินแดน ประชากร รัฐบาล เอกราชอธิปไตยและความสามารถที่จะเข้าไปดำเนินสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ

- อธิบายเงื่อนไขของการให้ความคุ้มครองทางการเมืองของรัฐ

รัฐอาจให้ความคุ้มครองทางการเมืองต่อคนชาติของตนได้เมื่อ

1. คดีถึงที่สุดในศาลของรัฐผู้รับแล้ว

2. การกระทำของรัฐผู้รับทำให้เกิดผลเสียหายทางกระบวนการยุติธรรม

3. ความผิดนั้นจะต้องปราศจากเจตนามิชอบ

4. รัฐผู้ให้ความคุ้มครองเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจพิจารณาว่าสมควรที่จะให้ความคุ้มครองทางการเมืองหรือไม่

5. เป็นการให้ความคุ้มครองแก่คนชาติของตนหรือแก่คนชาติอื่นที่มีความตกลงกำหนดให้รัฐนั้นเป็นผู้ให้ความคุ้มครองแทนได้

3) การรับรองรัฐ

- การรับรองรัฐทำได้โดยวิธีใด และมีผลทางปฏิบัติระหว่างประเทศอย่างไร

- การรับรองรัฐทำได้สองวิธีคือ การรับรองโดยนิตินัย และการรับรองโดยพฤตินัย การรับรองรัฐทำให้นิติฐานะของรัฐที่ได้รับการรับรองมั่นคงขึ้น สามารถทำความตกลงระหว่าง

ประเทศกับรัฐอื่น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ และมีสิทธิหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของตน และสามารถเรียกร้องให้รัฐอื่นๆ เคารพสิทธิของตนด้วย

- รัฐมีหน้าที่ต้องให้การรับรองรัฐใหม่หรือไม่ เพราะเหตุใด
- รัฐไม่มีหน้าที่ต้องให้การรับรองรัฐใหม่ เพราะการตัดสินใจให้การรับรองรัฐเป็นดุลยพินิจของรัฐผู้ให้การรับรองแต่ฝ่ายเดียว

4) สิทธิและหน้าที่ของรัฐ

- สิทธิในเอกราชที่สำคัญของรัฐมีอะไรบ้าง
- สิทธิในเอกราชที่สำคัญของรัฐ ได้แก่ สิทธิในการแสดงออกซึ่งเอกราชภายในดินแดนของรัฐซึ่งได้แก่ การออกกฎหมายเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายระหว่างประเทศ และสิทธิในการแสดงออกซึ่งเอกราชในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การทำความตกลงระหว่างประเทศเป็นต้น
- สิทธิในความเสมอภาคของรัฐตามกฎหมาย สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมนระหว่างประเทศหรือไม่เพียงใด
- ความเสมอภาคของรัฐในทางกฎหมายยังไม่สอดคล้องกับโครงสร้างที่เป็นจริงของสังคมนระหว่างประเทศ ปัจจุบันมีความพยายามที่จะใช้วิธีการที่ให้ผลปฏิบัติซึ่งไม่เท่าเทียมกันเป็นเครื่องมือ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของความเสมอภาคระหว่างรัฐ

5) การสืบสิทธิของรัฐ

- อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญามีอิทธิพล และความสัมพันธ์กับหลักการทั่วไปของการสืบสิทธิของรัฐต่อสนธิสัญญาอย่างไร
- การสืบสิทธิของรัฐต่อสนธิสัญญา เป็นผลงานของคณะกรรมการกฎหมายของสหประชาชาติที่สืบเนื่องมาจากอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา แนวความคิดหรืออิทธิพลของอนุสัญญานี้เห็นหลักการของการสืบสิทธิของรัฐต่อสนธิสัญญาได้แก่ หลักการที่คุ้มครองความประสงค์ของรัฐที่สาม เช่น การทำความตกลงระหว่างรัฐแม่กับรัฐผู้สืบสิทธิจะไม่มีผลผูกมัดรัฐที่สาม นอกจากรัฐนั้นจะให้ความยินยอมและหลักการว่าด้วยการคงสภาพเดิมของเส้นเขตแดนระหว่างประเทศเป็นต้น
- ตามอนุสัญญากรุงเวียนนาฉบับ ค.ศ. 1978 รัฐผู้สืบสิทธิอาจปฏิเสธเส้นเขตแดนที่กำหนดการสืบสิทธิได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- อนุสัญญากรุงเวียนนา ค.ศ. 1978 ไม่อนุญาตให้รัฐผู้สืบสิทธิปฏิเสธเส้นเขตแดนที่ได้กำหนดขึ้นก่อนการสืบสิทธิ ทั้งนี้โดยถือว่าสนธิสัญญากำหนดเขตแดนมีลักษณะพิเศษต่างไปจากสนธิสัญญาประเภทอื่นๆ คือเป็นสนธิสัญญาที่ได้รับการปฏิบัติไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีจุดประสงค์ที่จะรักษาสันติภาพของโลกปัจจุบัน เพราะข้อพิพาทเรื่องเขตแดนเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของภาวะ

สงครามระหว่างรัฐ อย่างไรก็ตาม รัฐผู้สืบสิทธิก็ยังมีทางออกได้อีก โดยอาจขอเปิดการเจรจากับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อปรับหรือแก้ไขเส้นเขตแดน

6) เขตแดนของรัฐ

เขตแดนของรัฐ เป็นการกำหนดขอบเขตแห่งดินแดนของแต่ละรัฐ ที่มีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน บุคคลและกิจการ ภายในรัฐนั้น และแยกจากดินแดนของรัฐอื่น ๆ ในประชาคมโลก ดังนั้นการมีเขตแดนที่แน่นอนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นรัฐ และเป็นขอบเขตดินแดนที่รัฐสามารถใช้อำนาจสูงสุดแห่งอธิปไตยแห่งตนโดยไม่มีรัฐใดสามารถเข้ามาก้าวล่วงหรือแทรกแซงได้

เขตแดนของรัฐ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ได้แก่ พื้นดิน พื้นน้ำ แม่น้ำ ลำคลอง อันเป็นน่านน้ำภายใน รวมทั้งแม่น้ำระหว่างประเทศในส่วนที่ผ่านดินแดนรัฐนั้น ๆ อ่าว และทะเลอาณาเขต อากาศเหนือพื้นดินและพื้นน้ำตลอดจนลึกลงไปได้ผิวดินถึงแก่นโลก นอกจากนั้นบางประเทศยังมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างจากดินแดนปกติ ซึ่งมีลักษณะดินแดนเป็นหมู่เกาะและเขตแดนของรัฐที่เป็นน่านน้ำของหมู่เกาะด้วย

การกำหนดเขตแดนของรัฐ มีทั้งการกำหนดเขตแดนทางบก ทางน้ำ และทางอากาศซึ่งอาจกระทำได้หลายลักษณะเช่น โดยการตกลงให้ใช้อุปสรรคทางธรรมชาติอันเป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพรหมแดนได้แก่สันเขา สันปันน้ำ ร่องน้ำ เส้นกึ่งกลางของลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ หรือโดยการทำความตกลงกันกำหนดเส้นเขตแดนโดยผลของสนธิสัญญา หรือโดยผลของคำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ

การได้ดินแดนของรัฐ มีหลายรูปแบบ ได้แก่ การได้ดินแดนโดยการได้รับการยกให้ซึ่งดินแดนจากรัฐอื่น การครอบครองดินแดน การงอกขึ้นของแผ่นดิน หรือส่วนต่อเนื่องของดินแดน การผนวกดินแดนโดยการเข้ายึดครองโดยสมบูรณ์ และการได้ดินแดนโดยการครอบครองปรปักษ์ สำหรับการสูญเสียดินแดนก็มีหลายลักษณะ ได้แก่ การยกดินแดนให้รัฐอื่น การถูกยึดครองโดยสมบูรณ์และถูกผนวกดินแดนโดยรัฐอื่น การถูกปฏิวัติเปลี่ยนแปลงเขตแดน การสูญเสียดินแดนโดยถูกครอบครองปรปักษ์ การสูญเสียดินแดนโดยการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ และการละทิ้งดินแดน

7) เขตอำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจตามกฎหมายของรัฐเหนือบุคคล ทรัพย์สินหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

- อำนาจรัฐ อาจจำแนกตามเนื้อหาของอำนาจได้เป็น 2 ประเภทคือ (1) เขตอำนาจในการสร้างหรือบัญญัติกฎหมาย และ (2) เขตอำนาจในการบังคับการตามกฎหมาย

- การใช้เขตอำนาจย่อมเป็นไปตามกฎหมายภายในของรัฐ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายระหว่างประเทศด้วย กล่าวคือ รัฐสามารถใช้เขตอำนาจของตนเหนือบุคคล

ทรัพย์สินหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามกฎหมายภายใน โดยมีการเชื่อมโยงบางประการ ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศรับรอง

- เขตอำนาจของรัฐมีมูลฐานมาจากหลักการสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) หลักดินแดน Territorial Principle (2) หลักสัญชาติ National Principle (3) หลักผู้ถูกกระทำ Passive Personality Principle (4) หลักป้องกัน Protective Principle (5) หลักสากล Universality Principle ซึ่งแต่ละหลักการดังกล่าวมีสาระสำคัญที่สนับสนุนการใช้เขตอำนาจรัฐด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน

- เขตแดนเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตของดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐ กำหนดขอบเขตแห่งการมีสิทธิและหน้าที่ระหว่างประเทศของรัฐในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และแบ่งแยกอำนาจของรัฐออกจากกันโดยเด็ดขาด เว้นแต่กรณีที่รัฐต่าง ๆ ได้แสดงเจตจำนงในการให้ความร่วมมือระหว่างกันในรอบของความร่วมมือที่ได้ตกลงระหว่างกันไว้ เขตแดนจึงเป็นทั้งเครื่องชี้แสดงและจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐในประชาคมระหว่างประเทศ

- องค์ประกอบของดินแดนของรัฐ คือพื้นดิน ใต้ดิน น่านน้ำภายใน ทะเลอาณาเขต และน่านฟ้าเหนือดินแดน น่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขต

- แม่น้ำลำคลอง ทะเลสาบ อ่าวและช่องแคบ ก็เป็นองค์ประกอบของเขตแดนของรัฐซึ่งอาจมีลักษณะเป็นเขตแดนภายในของรัฐ หรือเป็นเขตแดนระหว่างประเทศได้

- รัฐที่มีลักษณะเป็นหมู่เกาะ ได้แก่ รัฐที่มีดินแดนประกอบไปด้วยเกาะหลายเกาะ การกำหนดขอบเขตของเขตแดนของรัฐนั้นจึงแตกต่างจากการกำหนดขอบเขตของเขตแดนของรัฐทั่วไป รวมทั้งการกำหนดน่านน้ำ และทะเลอาณาเขตของเกาะด้วย รัฐชายฝั่งที่มีลักษณะพิเศษทางภูมิศาสตร์ก็จะได้รับการกำหนดเขตแดนที่แตกต่างจากหลักเกณฑ์ทั่วไปด้วยเช่นกัน

- การกำหนดเส้นเขตแดนของรัฐมีทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ โดยมักจะอาศัยอุปสรรคทางภูมิศาสตร์เป็นแนวเขตแดน ได้แก่ สันเขา สันปันน้ำ แม่น้ำ ลำน้ำ ทะเลสาบ ซึ่งแบ่งแยกดินแดนของรัฐตามธรรมชาติ ส่วนการกำหนดเส้นเขตแดนทางอากาศมักจะเป็นน่านฟ้าเหนือขอบเขตอันเป็นเส้นเขตแดนทางพื้นดิน และทะเลอาณาเขต กล่าวคือน่านฟ้าเหนือพื้นดิน น่านน้ำภายใน และทะเลอาณาเขต

- ขั้นตอนและวิธีการกำหนดเส้นเขตแดนกระทำโดยคณะกรรมการป้องกันเขตแดน คณะกรรมการกำหนดจุดพิกัด และคณะกรรมการปักหลักเขต ซึ่งมักจะเป็นคณะกรรมการผสมประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคของภาคีสัญญา และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการทั้งสามจะเป็นไปตามที่รัฐภาคีกำหนด โดยทำให้การกำหนดเส้นเขตแดนเป็นไปตามที่ภาคีสัญญาได้ตกลงกันไว้

8) แนวความคิดความหมาย และความสำคัญของเขตอำนาจรัฐ

- เขตแดน เป็นเครื่องกำหนดขอบเขตของดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐเขตแดนจึงเป็นทั้งเครื่องชี้แสดง และจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐในประชาคมระหว่างประเทศ

- เขตแดนมีความสำคัญอย่างไร การมีเขตแดนที่แน่นอนของรัฐมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นองค์ประกอบอันบ่งชี้ถึงการมีสภาพการเป็นรัฐ ไม่ว่ารัฐนั้นจะมีเขตแดนขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตาม เส้นเขตแดนจึงเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตแห่งการมีสิทธิและหน้าที่ระหว่างประเทศของรัฐ ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศได้รับรองถึงอำนาจอธิปไตยภายในกรอบแห่งเขตแดนของรัฐนั้น ๆ ดังนั้นไม่ว่าบุคคลใด ๆ ทรัพย์สินของวัตถุสิ่งใดเมื่อเข้าไป หรืออยู่ภายในเขตแดนของรัฐใดย่อมต้องอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐนั้น ตลอดจนเคารพต่อกฎหมายของรัฐนั้น

- อธิบายหลักกฎหมายว่าด้วยการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยแห่งดินแดน ดินแดนหนึ่งหรือดินแดนเดียวกันย่อมมีอำนาจอธิปไตยเพียงหนึ่งเดียวเหนือดินแดนนั้น เนื่องจากเขตแดนทำให้มีการแบ่งแยกอำนาจของรัฐออกจากกันเด็ดขาด และรัฐมีอำนาจในการใช้อธิปไตยแห่งตนโดยสมบูรณ์เว้นแต่กรณีที่รัฐต่าง ๆ ได้แสดงความจำนงในการให้ความร่วมมือระหว่างกันในกลุ่มของความร่วมมือที่ได้ตกลงระหว่างกันไว้หรือการยอมรับให้สิทธิพิเศษซึ่งกันและกันบางประการแก่รัฐที่เป็นคู่ภาคีความตกลงนั้นๆ นอกจากนั้นอาจจะปรากฏว่ามีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนนั้นหรือมีรัฐมากกว่ารัฐหนึ่งใช้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนนั้นๆ แล้วแต่กรณี ไม่ว่าจะเป็นการชั่วคราวหรือถาวร ไม่ว่าโดยผลของความตกลงระหว่างกันในลักษณะทวิภาคี หรือโดยผลของสนธิสัญญาพหุภาคี หรือโดยผลของมติสหประชาชาติหรือองค์การระหว่างประเทศ อื่นใด เช่น การให้เข้าดินแดน การปกครองร่วมกันตามหลักคอนโดมิเนียม ดินแดนภายใต้ภาวะทรัสตี เป็นต้น

9) องค์ประกอบของดินแดนของรัฐ

- อธิบายความแตกต่างที่สำคัญของ Innocent Passage กับ Transit Passage ของเรือหรืออากาศยานที่เดินเรือหรือบินผ่านช่องแคบ

- อธิบายคำว่า นโยบาย “ฟ้าเปิด” (Open Skies) หมายความว่าอย่างไร นโยบายฟ้าเปิด (Open Skies) หมายถึง หลักการในการที่รัฐต่าง ๆ จะผ่อนคลายนโยบายที่กำหนดเกี่ยวกับการบิน และให้เสรีภาพในการบินมากขึ้น ทั้งนี้เป็นไปตามวิวัฒนาการเทคโนโลยี และความก้าวหน้าทางการพาณิชย์ที่มีความจำเป็นให้มีการเปิดน่านฟ้าของรัฐต่าง ๆ เพื่อการบินระหว่างประเทศของอากาศยานพาณิชย์มากขึ้น มิให้เป็นอุปสรรคของการติดต่อค้าขาย และการให้บริการทางการบินระหว่างประเทศ ซึ่งเดิมทีนั้นอากาศยานเป็นสิ่งที่น่ากลัว และถือเป็นอาวุธสงคราม ไม่อาจจะให้มีการบินผ่านเขตแดนได้โดยเสรี ทั้งนี้ด้วยเหตุผลเกี่ยวกับความปลอดภัยของรัฐต่าง ๆ นั่นเอง

10) การกำหนดเส้นเขตแดนของรัฐและขั้นตอนการปักปันเขตแดน

- อธิบายวิธีการกำหนดเส้นเขตแดนทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ และการตกลงกำหนดอุปสรรคทางธรรมชาติให้เป็นเส้นเขตแดนของรัฐ

- ลักษณะการกำหนดเส้นเขตแดนของรัฐ มีสองลักษณะ ลักษณะแรกคือการกำหนดเส้นเขตแดนของรัฐที่กำหนดในแผนที่ โดยอาศัยการกำหนดจุดพิกัดทางภูมิศาสตร์ แล้วกำหนดลงบนแผนที่ เป็นการกำหนดจุดเพื่อการลากเส้นสมมติที่ลากขึ้นมาเพื่อกำหนดเส้นของรัฐบนพื้นโลก เพื่อแบ่งแยกดินแดนของรัฐหนึ่งออกจากดินแดนของรัฐอีกรัฐหนึ่งให้เห็นชัดเจนลงบนแผนที่ อีกลักษณะหนึ่งคือการกำหนดเขตแดนตามธรรมชาติ (Natural Boundaries) กล่าวคือเป็นการกำหนดเขตแดนโดยอาศัยอุปสรรคทางธรรมชาติเช่น แม่น้ำ ทะเล ภูเขา ทะเลสาบ และยังจำเป็นจะต้องกำหนดเส้นเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอนลงไปบนพื้นที่จริงแห่งดินแดนนั้นๆ มีการกำหนดหลักเขต มีการปักหลักเขตลงบนพื้นดินเพื่อกำหนดเขตแดนที่แท้จริง และการกระทำความตกลงว่ายอมต้องอาศัยคณะกรรมการร่วมหลายฝ่ายเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการปักปันเขตแดน คณะกรรมการกำหนดจุดพิกัด และคณะกรรมการปักหลักเขต

- การกำหนดเส้นเขตแดนทางบก การกำหนดเส้นเขตแดนทางบกมักจะอาศัยอุปสรรคทางภูมิศาสตร์เป็นแนวเขตแดน ได้แก่ สันเขา สันปันน้ำ เป็นต้น เขตแดนที่เป็นภูเขา หรือภูเขาเขตแดน (Mountain Boundaries) นั้นถือว่าเป็นเขตแดนที่มีความถาวร โดยทั่วไปเขตแดนทางบกจึงมักจะเป็นไปตามแนวเทือกเขาซึ่งอาศัยเป็นเครื่องกั้นพรมแดนระหว่างประเทศหรือระหว่างรัฐ แต่ในกรณีที่ เป็นแนวเทือกเขาซึ่งมีลักษณะสลับซับซ้อน มีโครงสร้างสลับซับซ้อน การกำหนดจุดแบ่งเขตแดน (Delimitation) จะต้องตกลงกันให้แน่นอน และพิจารณาว่าจะใช้จุดใด เช่น ตำแหน่งของสันเขาซึ่งเป็นจุดสูงสุดของสันเขา (The highest Peaks หรือ Crete) ซึ่งนิยมใช้สันเขาในกรณีที่มีแนวเขาต่อเนื่องอยู่บนพื้นที่ภาคีสถัญญา โดยใช้อยอดสูงสุดของเขานั้นเป็นหลัก เพื่อกำหนดเส้นเขตแดนเชื่อมต่อกัน หรือจะใช้สันปันน้ำ (Watershed) ซึ่งหมายถึงแนวสันเขาบริเวณที่แบ่งน้ำให้ไหลลงลาดเขาไปยังที่ลุ่มน้ำของทั้งสองฝั่งปากของเขานั้น

- การกำหนดเส้นเขตแดนทางน้ำ การกำหนดเส้นเขตแดนทางน้ำมักจะอาศัยแม่น้ำ ลำน้ำ ทะเลสาบ ซึ่งแบ่งแยกเขตแดนของรัฐตามธรรมชาติ การกำหนดเส้นเขตแดนอาจจะอาศัยฝั่งของรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นเขตแดน หรือให้ฝั่งของแต่ละรัฐเป็นเขตแดน หรือให้ใช้จุดกึ่งกลางลำน้ำเป็นเขตแดน หรืออาจกำหนดให้ใช้ร่องน้ำลึกเป็นเส้นแบ่งเขตแดน แล้วแต่กรณี ซึ่งเป็นไปตามความตกลงหรือตามคำพิพากษาของศาลระหว่างประเทศ

- การกำหนดเส้นเขตแดนทางอากาศ การกำหนดเส้นเขตแดนทางอากาศมักจะปฏิบัติตามขอบเขตอันเป็นเส้นเขตแดนทางพื้นดิน และทะเลอาณาเขต กล่าวคือน่านฟ้าเหนือพื้นดิน

น่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขต และย่อมมีอำนาจอธิปไตยในน่านฟ้าเหนือดินแดนของรัฐ แต่ต้องเคารพหลักการบินผ่านของอากาศยานของรัฐอื่นตามกฎหมายระหว่างประเทศ

11) อธิบายขั้นตอนและการกำหนดเส้นเขตแดนของรัฐ และอธิบายถึงบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการปักปันเส้นเขตแดน คณะกรรมการกำหนดจุดพิกัด และคณะกรรมการปักหลักเขต ในการกำหนดเส้นเขตแดน

12) ขั้นตอนและวิธีการกำหนดเส้นเขตแดนกระทำโดยคณะกรรมการปักปันเขตแดน (Delimitation Commission) คณะกรรมการกำหนดจุดพิกัด (Demarcation Commission) และคณะกรรมการปักหลักเขต ซึ่งมักจะเป็นคณะกรรมการผสมประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิคของภาคีสถัญญา และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการทั้งสามจะเป็นไปตามที่รัฐภาคีกำหนด โดยทำให้การกำหนดเส้นเขตแดนเป็นไปตามที่ภาคีสถัญญาได้ตกลงกันไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความตกลงกำหนดเส้นเขตแดนมักจะระบุหลักการในการที่รัฐแต่ละฝ่ายจะต้องกระทำในการปักหลักเขตไว้เท่านั้น แต่การกำหนดเส้นเขตแดนที่ถูกต้องลงบนพื้นที่จริงจะต้องมีการกระทำอย่างละเอียดทั้งในแง่เทคนิควิชาการ ความแม่นยำของตำแหน่ง เช่นในการกำหนดจุดพิกัดทางภูมิศาสตร์จะต้องมอบให้คณะกรรมการไปดำเนินการจัดทำระบณเส้นเขตแดนให้ถูกต้องตามภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ และสภาพในท้องถิ่น

13) บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการทั้งสาม มีดังต่อไปนี้คือ

- คณะกรรมการปักปันเขตแดนเป็นหน่วยงานผสม ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายและคณะกรรมการทำแผนที่ ซึ่งรัฐบาลทั้งสองฝ่ายเป็นผู้แต่งตั้งขึ้น คณะกรรมการร่วมนี้มีหน้าที่สำรวจและดำเนินการปักปันเส้นเขตแดนลงบนพื้นที่จริงโดยอาศัยการเดินทางเพื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วทำเครื่องหมาย หรือปักหลักเขตชั่วคราว เพื่อให้คณะกรรมการปักปันเส้นเขตแดนจะต้องยึดถือหลักบทบัญญัติของความตกลงกำหนดเส้นเขตแดน หรือคำพิพากษาของศาลเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานของตน และในความเป็นจริง คณะกรรมการอาจจะต้องปรับเส้นเขตแดนให้เป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์ที่แท้จริงในทุกกรณี และคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงแห่งบูรณภาพของชุมชนแหล่งกสิกรรม หรือความเป็นอยู่ในพื้นที่จริง สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา

- คณะกรรมการกำหนดจุดพิกัด มีหน้าที่รับข้อมูลจากคณะกรรมการปักปันเส้นเขตแดน เพื่อกำหนดจุดพิกัดลงบนแผนที่ให้แน่นอน

- คณะกรรมการปักปันหลักเขต มีหน้าที่ทำหลักเขตถาวรลงบนพื้นดิน จัดทำบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับเส้นเขตแดนเป็นลายลักษณ์อักษร จัดเตรียมการพิมพ์แผนที่ ออกตรวจ ดูแล หรือซ่อมแซมหลักเขตที่ชำรุด หรือสูญหายตามแต่ที่รัฐจะทำความตกลงเป็นครั้งคราว

14) การได้มาและการสูญเสียดินแดนของรัฐ

การครอบครอง (Occupation) นั้นหมายถึง การกระทำของรัฐใดรัฐหนึ่งในการเข้ายึดครองเอาดินแดนใดดินแดนหนึ่ง โดยจงใจที่จะได้มาซึ่งอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนนั้น ๆ ในลักษณะที่ดินแดนนั้นในขณะนั้นไม่ได้อยู่ในอธิปไตยแห่งรัฐใดเลย โดยลักษณะนี้การครอบครองจึงเป็นรูปแบบดั้งเดิมของการได้มาซึ่งอำนาจอธิปไตย (An original mode of acquisition of sovereignty) และไม่ถือว่าเป็นการได้มาซึ่งอำนาจอธิปไตยจากรัฐอื่น การครอบครองสามารถกระทำได้แต่โดยรัฐ และเพื่อรัฐเท่านั้น และจะต้องเป็นการกระทำของรัฐ หรือกระทำในการปฏิบัติการของรัฐเท่านั้น หรือรัฐต้องเข้ารับการปฏิบัติการนั้น ๆ ว่าเป็นการกระทำโดยรัฐ (it must be acknowledged by a state after its performance)

ดินแดนที่จะถูกครอบครองได้ ได้แก่ ดินแดนซึ่งยังไม่เป็นของรัฐใด ที่เรียกว่า ดินแดนที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ (Terra Nullius) หรือ สิ่งที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ (Res nullius) ไม่ว่าจะเป็นมีประชากรอยู่อาศัยหรือไม่ก็ตาม และหากเป็นประชาคมแล้วก็ไม่ต้องมีลักษณะเป็นรัฐ

องค์ประกอบของการครอบครองมีสามประการคือ 1. ได้มีการครอบครองอย่างแท้จริงเหนือดินแดน 2. ได้มีการสถาปนาระบอบการปกครองเหนือดินแดนนั้นๆ 3. ได้กระทำในนามของประเทศที่ได้มาซึ่งการครอบครองดินแดนนั้น ซึ่งต้องเป็นไปอย่างแท้จริง (Real Occupation) หากภายในระยะเวลาหนึ่งรัฐที่ครอบครองไม่สามารถสถาปนาระบอบการปกครอง หรือใช้อำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนนั้นได้ ก็เรียกว่าไม่มีการครอบครองที่มีประสิทธิภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพในการครอบครอง (No effective Occupation) รัฐนั้นย่อมไม่ได้ไปซึ่งดินแดน

ความแตกต่างระหว่างการครอบครองปรปักษ์ (Prescription) ตามกฎหมายโรมัน และกฎหมายระหว่างประเทศนั้นแตกต่างกันในส่วนที่เกี่ยวกับเจตนาสุจริตในการครอบครอง (Bona fide Possession) ตามกฎหมายโรมัน แต่ตามกฎหมายระหว่างประเทศการครอบครองปรปักษ์อาจจะกระทำได้ทั้งโดยสุจริตและไม่สุจริต (Mala fide) ตามกฎหมายโรมันการครอบครองจะต้องกระทำเป็นระยะเวลาเนิ่นนานนับตั้งแต่บรรพกาล ส่วนตามกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีกำหนดที่แน่นอน แต่ให้มีระยะเวลาที่เนิ่นนานพอสมควรที่จะมีอิทธิพล หรือเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิวัฒนาการของดินแดนส่วนนั้น

15) แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับเขตอำนาจรัฐ

เขตอำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจตามกฎหมายของรัฐเหนือบุคคล ทรัพย์สิน หรือ เหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งหากพิจารณาเขตอำนาจรัฐในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของแนวคิดว่าด้วยอธิปไตยแล้ว อาจแบ่งเขตอำนาจรัฐออกเป็น เขตอำนาจในทางนิติบัญญัติ เขตอำนาจในทางศาล และเขตอำนาจในทางบังคับการตามกฎหมายในทางบริหาร

แต่หากคำนึงถึงประโยชน์ในการทำความเข้าใจขอบเขตของเขตอำนาจรัฐ อาจ จำแนกเขตอำนาจของรัฐออกตามเนื้อหาของอำนาจ (Substance of power) ดังนี้

1. เขตอำนาจในการสร้างหรือบัญญัติกฎหมาย ซึ่งโดยปกติแล้วใช้อำนาจ โดยฝ่ายนิติบัญญัติ

2. เขตอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายหรือบังคับการให้เป็นไปตาม กฎหมาย ซึ่งใช้อำนาจโดยฝ่ายตุลาการและโดยฝ่ายบริหาร

3. มูลฐานของเขตอำนาจรัฐมีอะไรบ้าง

มูลฐานของเขตอำนาจเนื่องมาจากหลักการสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

- เขตอำนาจรัฐตามหลักดินแดน

สาระสำคัญของเขตอำนาจรัฐตามหลักดินแดนก็คือ รัฐมีเขตอำนาจ เหนือบุคคล ทรัพย์สิน หรือเหตุการณ์ต่างๆ ภายในดินแดนของรัฐ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่า บุคคลนั้นมี สัญชาติของรัฐใด หรือทรัพย์สินนั้นเป็นของบุคคลสัญชาติใด

- เขตอำนาจรัฐตามหลักสัญชาติ

ตามหลักสัญชาติ ถือว่าสัญชาติเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงที่ทำให้รัฐสามารถใช้ เขตอำนาจของตนเหนือบุคคลซึ่งถือสัญชาติของรัฐตลอดจนทรัพย์สินที่มีสัญชาติของรัฐ โดยไม่ต้อง คำนึงว่าบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นจะอยู่ที่ใด

- เขตอำนาจรัฐตามหลักผู้ถูกระทำ

หลักสัญชาติและหลัก Passive Personality ต่างก็อาศัยสัญชาติของ บุคคลเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างบุคคลและรัฐผู้ใช้เขตอำนาจ แต่ก็มีข้อแตกต่างกันคือ ตามหลักสัญชาติ รัฐสามารถใช้เขตอำนาจของตนโดยมีมูลฐานมาจากสัญชาติของผู้กระทำความผิด ในขณะที่ตามหลัก Passive Personality เขตอำนาจของรัฐกลับอาศัยมูลฐานจากสัญชาติของเหยื่อหรือผู้ได้รับผลร้ายจาก การกระทำความผิด

- เขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกัน

อธิบายถึงเขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกัน พร้อมยกตัวอย่างการ กระทำที่รัฐอาจอ้างหลักป้องกันได้ ตามหลักป้องกัน รัฐสามารถใช้เขตอำนาจของตนเหนือบุคคลซึ่ง กระทำการอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ทั้งในทางการเมืองและในทางเศรษฐกิจ เช่นการคบคิดกัน ล้มล้างรัฐบาล การจารกรรม การปลอมแปลงเงินตรา ตัวเงิน คิวตรา แสตมป์ หนังสือเดินทาง หรือ เอกสารมหาชนอื่น ๆ ซึ่งออกโดยรัฐ เป็นต้น แม้ว่าผู้กระทำจะมีใช้บุคคลสัญชาติของรัฐ และการ กระทำนั้นจะมีได้เกิดขึ้นภายในดินแดนของรัฐนั้นก็ตาม

- เขตอำนาจรัฐตามหลักสากล

ตามหลักเขตอำนาจสากล รัฐใด ๆ ก็ตามย่อมมีเขตอำนาจเหนืออาชญากรรมที่กระทบต่อประชาคม ระหว่างประเทศโดยส่วนรวม โดยไม่คำนึงว่าอาชญากรรมนั้นจะเกิดขึ้นในดินแดนของรัฐใด และผู้กระทำหรือผู้ได้รับผลเสียหายจากการกระทำจะเป็นคนสัญชาติของรัฐใด ดังนั้น เขตอำนาจสากลจึงมีความเชื่อมโยงอยู่กับลักษณะของการกระทำความผิดหรืออาชญากรรมเป็นสำคัญ

5.4.3 องค์การระหว่างประเทศ เป็นบุคคลลำดับรองในกฎหมายระหว่างประเทศ เกิดขึ้นโดยความตกลงระหว่างรัฐ มีความสามารถตามกฎหมายระหว่างประเทศที่จำกัด ภายในขอบเขตของความตกลงก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศนั้น ๆ

1) สภาพบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศขององค์การระหว่างประเทศ อาจปรากฏโดยชัดแจ้งในเอกสารก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศ หรือโดยนัยจากเอกสารก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศและถูกทำให้ชัดเจนและมั่นคงขึ้น (Consolidated) โดยทางปฏิบัติขององค์การระหว่างประเทศนั่นเอง

2) ความสามารถในการกระทำตามกฎหมายระหว่างประเทศ ขององค์การระหว่างประเทศแต่ละองค์การอาจไม่เท่าเทียมกัน โดยขึ้นอยู่กับความตกลงก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศนั้นๆ หรือบางกรณีอาจเป็นผลมาจากการมีอำนาจโดยปริยาย และการตีความความตกลงก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศนั่นเอง

3) องค์การระหว่างประเทศมีความรับผิดชอบตามกฎหมายระหว่างประเทศ หากกระทำการละเมิดพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศ

4) กรณีที่ตราสารก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศ มิได้ระบุถึงสภาพบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศขององค์การระหว่างประเทศไว้อย่างชัดแจ้ง ก็อาจพิจารณาสภาพบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศขององค์การระหว่างประเทศโดยอศยแนวทาง ดังต่อไปนี้

- องค์การระหว่างประเทศนั้นเกิดขึ้นโดยความตกลงระหว่างรัฐเพื่อก่อตั้งเป็นสมาคมของรัฐอย่างถาวร

- มีโครงสร้างประกอบด้วยองค์กรย่อยต่างๆ ที่จะดำเนินการกิจขององค์การระหว่างประเทศ

- มีวัตถุประสงค์ขององค์การระหว่างประเทศแตกต่างหากจากบรรดารัฐสมาชิก

- มีสิทธิหน้าที่และสามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ได้ในทางระหว่างประเทศ

ความสามารถกระทำการขององค์การระหว่างประเทศตามกฎหมายระหว่างประเทศ

5) องค์การระหว่างประเทศมีความสามารถกระทำการตามกฎหมายระหว่างประเทศในขอบเขตเพียงใด

6) องค์การระหว่างประเทศถูกสร้างขึ้นโดยความตกลงระหว่างรัฐ เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะบางประการ ดังนั้น โดยหลักแล้วองค์การระหว่างประเทศจึงมีความสามารถตามที่กำหนดไว้ในความตกลงก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศ แต่ความสามารถขององค์การระหว่างประเทศก็อาจขยายขอบเขตออกไปได้ อันเป็นผลมาจากความจำเป็นเพื่อให้การปฏิบัติงานขององค์การระหว่างประเทศลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Functional Competence) หรือเรียกกันว่าเป็น “อำนาจโดยปริยาย” (Implied Power) และการตีความตราสารก่อตั้งซึ่งได้พัฒนาต่อมาในภายหลังความรับผิดชอบขององค์การระหว่างประเทศตามกฎหมายระหว่างประเทศ

7) องค์การระหว่างประเทศมีความรับผิดชอบตามกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่

8) ในการปฏิบัติการกิจขององค์การระหว่างประเทศตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐสมาชิก ในบางกรณีอาจมีการฝ่าฝืนพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นนิติบุคคลระหว่างประเทศ ซึ่งมีสภาพบุคคลแตกต่างหากจากบรรดารัฐสมาชิกจึงต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำดังกล่าวโดยถือเป็นความรับผิดชอบขององค์การระหว่างประเทศนั่นเอง

5.4.4 ปัจเจกชนและบรรษัทข้ามชาติ

1) ปัจเจกชน

- ตามแนวความคิดนับตั้งแต่เดิม ปัจเจกชนเป็นเพียงวัตถุในกฎหมายระหว่างประเทศ (Objects of International Law) อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 ปัจเจกชนที่ได้รับการยอมรับให้สามารถมีสิทธิใช้สิทธิเรียกร้องในทางระหว่างประเทศและมีความรับผิดชอบโดยตรง ตามกฎหมายระหว่างประเทศบางประการ แต่มีขอบเขตที่จำกัดอย่างมาก

- โดยทั่วไปแล้ว ปัจเจกชนไม่มีสิทธิ ความรับผิดชอบ และใช้สิทธิในทางระหว่างประเทศได้โดยตรงตามกฎหมายระหว่างประเทศ ยกเว้นในบางกรณีที่มีขอบเขตที่จำกัดอย่างมาก

- มีหลักฐานที่แสดงถึงการยอมรับว่าปัจเจกชนต้องรับผิดชอบโดยตรงในการกระทำบางอย่างที่เป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ

- สถานะของปัจเจกชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ

- ศาลอาญาระหว่างประเทศ

ศาลอาญาระหว่างประเทศมีขอบเขตอำนาจเพียงใดตามธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ

ตามข้อบทที่ 5 แห่งธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ศาลอาญาระหว่างประเทศมีเขตอำนาจเหนือปัจเจกชน มิได้มีเขตอำนาจเหนือรัฐหรือองค์การระหว่างประเทศ และมีเพียงเขตอำนาจเหนืออาชญากรรม 4 ประเภท ตามที่กำหนดไว้ในธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศ ซึ่งได้แก่อาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ อาชญากรรมสงคราม และอาชญากรรมรุกรานเท่านั้น

2) บรรษัทข้ามชาติ

- บรรษัทข้ามชาติ แม้จะมีบทบาทในสังคมระหว่างประเทศ คงมีสถานะเป็นเพียงบุคคลตามกฎหมายภายในเท่านั้น

- บรรษัทข้ามชาติไม่ได้รับการยอมรับว่ามีสภาพเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ แต่มีสถานะเป็นเพียงบุคคลตามกฎหมายภายในเท่านั้น

สถานะของปัจเจกชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ

- บรรษัทข้ามชาติมีสถานะเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่

- บรรษัทข้ามชาติแม้จะมีส่วนร่วมในสังคมระหว่างประเทศแต่รัฐต่างๆก็ยังไม่ให้การยอมรับว่าเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ และไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องในทางระหว่างประเทศได้โดยตรงแต่ยังคงต้องอาศัยความคุ้มครองทางการทูตจากรัฐซึ่งบรรษัทข้ามชาตินั้นถือสัญชาติ

5.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน

5.5.1 หลักการและข้อพิจารณาทั่วไปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน

1) ในทางทฤษฎี วิธีนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในระบบกฎหมายภายใน มีอยู่ 2 แนวทาง คือแนวทางของทฤษฎีเอกนิยม และทฤษฎีทวินิยม

2) ในทางปฏิบัติลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศ กับกฎหมายภายในนั้นจะแตกต่างกันออกไป ตามแต่ละที่มาหรือบ่อเกิดของกฎเกณฑ์ของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ตามลักษณะของความเกี่ยวข้อง ได้แก่ เรื่องการรับเอากฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศ การขัดกัน การย้อนส่ง หรือการเสริมซึ่งกันและกัน

3) ปัญหาในทางปฏิบัติคือการที่ฝ่ายตุลาการซึ่งมิได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการสร้างหลักเกณฑ์ในกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ในบางสถานการณ์กลับมีหน้าที่ต้องปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศจึงทำให้เกิดความยุ่งยากในทางปฏิบัติ ทั้งนี้โดยมีสาเหตุหลัก 2 ประการคือ

1. วิวัฒนาการของกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบันทำให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ให้สิทธิประโยชน์แก่คนชาติของรัฐ ซึ่งอาจขัดแย้งสิทธิเหล่านี้ได้ในศาลภายใน
2. องค์การทางการศาลของแต่ละรัฐมีอำนาจความเป็นอิสระและจุดยืนที่แตกต่างกัน ทำให้แนวทางในการปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศแตกต่างกันออกไปด้วย

5.5.2 ความสัมพันธ์ในทางทฤษฎีและลักษณะของความสัมพันธ์

ในแนวทางของทฤษฎีเอกนิยม ถือว่ากฎหมายในสังคมโลกมีอยู่เพียงระบบเดียว ดังนั้นกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นกฎหมายที่อยู่ในระบบเดียวกัน จึงสามารถนำกฎหมายระหว่างประเทศเข้ามาปรับใช้ในระบบกฎหมายภายในได้โดยตรง และความสัมพันธ์ระหว่าง

กฎหมายสองประเภทนี้เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะลำดับศักดิ์ แนวความคิดและทฤษฎีของสำนักนี้ยังแบ่งออกเป็นสองสาขา คือ สาขาหนึ่งถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีลำดับศักดิ์ที่สูงกว่ากฎหมายภายใน แต่อีกสาขาหนึ่งถือว่ากฎหมายภายในมีลำดับศักดิ์ที่เหนือกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ทั้งสองแนวความคิดนี้มีความแตกต่างกันเพียงในแง่ของการมองปัญหาเท่านั้น จะมองในระดับระหว่างประเทศหรือในระดับประเทศ

ทฤษฎีทวินิยม ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นกฎหมายคนละระบบกันเพราะมีที่มาและอยู่บนพื้นฐานที่แตกต่างกัน ดังนั้นโดยหลักการแล้วการที่จะนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในระบบกฎหมายภายในกฎหมายระหว่างประเทศนั้น จำเป็นที่จะต้องผ่านกระบวนการ การรับเอาเสียก่อนซึ่งกระทำได้โดยการแปรรูปกฎหมายระหว่างประเทศ ให้เป็นกฎหมายภายในเสีย ก่อนหรือโดยการออกกฎหมายอนุวัติการ เมื่อยังไม่มีกฎหมายรองรับ หรืออาจทำโดยการประกาศใช้ก็ได้

ทางปฏิบัติของนานาชาติใช้ทฤษฎีอะไรในการปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ

ระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้มีแนวโน้มที่เห็นได้ว่า ถือปฏิบัติตามแนวความคิดหรือทฤษฎีเอกนิยม หรือทวินิยม แต่ก็ไม่มีกฎหมายของประเทศใดเลยที่ถือปฏิบัติตามทฤษฎีของสำนักหนึ่งสำนักใดอย่างเคร่งครัด จึงมักจะต้องถือปฏิบัติควบคู่กันไป โดยมีแนวทางพอที่จะทำให้เห็นแนวโน้มในทางปฏิบัติของแต่ละรัฐได้เท่า นั้นว่าเป็นไปในแนวทางของสำนักใด เพราะทฤษฎีและแนวความคิดของทั้งสองสำนักนี้ต่างก็มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็งด้วยกันทั้งคู่

ลักษณะต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในเป็นอย่างไร

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศ กับกฎหมายภายในอาจแตกต่างกันออกไปตามแต่ละที่มาหรือบ่อเกิดของกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกล่าวคือ ในกรณีของกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเช่น สนธิสัญญาอาจมีข้อกำหนดตามกฎหมายภายในให้มีการดำเนินการตามกระบวนการ การรับเอากฎหมายระหว่างประเทศเข้ามาใช้ในประเทศ แต่ถ้าเป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรอาจนำมาใช้ได้โดยตรงในบางกรณี

ส่วนความสัมพันธ์ตามลักษณะของความเกี่ยวพันระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศ กับกฎหมายภายใน อาจแบ่งออกได้เป็น การรับเอา การขัดกัน การย้อนส่ง และการเสริมกัน

5.5.3 สภาพปัญหาในทางปฏิบัติและสาเหตุ

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน และสาเหตุของปัญหาเป็นอย่างไร

การที่ฝ่ายตุลาการหรือศาลมิได้มีส่วนร่วมโดยตรงในการสร้างกฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศแต่มิหน้ที่ที่ต้องปรับใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาย่างยากในทางปฏิบัติอันมีสาเหตุหลักมาจากการที่กฎเกณฑ์บางเรื่องของกฎหมายระหว่างประเทศ ในปัจจุบันให้สิทธิแก่บุคคล

ในกฎหมายภายใน สามารถยกขึ้นอ้างได้ในศาลภายในซึ่งอาจมีทำที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละรัฐ ขึ้นอยู่กับความเป็นอิสระของศาลและระบบกฎหมายของแต่ละรัฐ

5.5.4 ปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย ระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน

1. สำหรับการรับกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศมิได้กำหนดวิธีการให้รัฐนำไปปฏิบัติ จึงทำให้เกิดทางปฏิบัติที่แตกต่างหลากหลายออกไป ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้วในกรณีของกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หากรัฐธรรมนูญของรัฐมิได้กำหนดวิธีการไว้ก็ต้องขึ้นอยู่กับการใช้ดุลยพินิจภายใน แต่สำหรับกฎเกณฑ์ของสนธิสัญญามักมีข้อกำหนดให้มีการแปรรูปเป็นกฎหมายภายในเสียก่อน หรือพิมพ์เผยแพร่แล้วถือว่ามิผลใช้ได้เลยก็ได้

2. ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการขัดกัน ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน โดยทั่วไปแล้ว แต่ละรัฐจะมีระบบการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับว่าเป็นการขัดกันระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในประเภทใด เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายธรรมดา ในกรณีที่ปราศจากการวางข้อกำหนดไว้ ศาลภายในก็จะมีดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวซึ่งอาจมีข้อยุติแตกต่างกันออกไปตามแต่ละรัฐ

5.5.5 ปัญหาในด้านรูปแบบหรือวิธีการที่นำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในระบบกฎหมายภายใน

แนวทางการรับรองกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศเป็นอย่างไร

วิธีการรับกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้ในประเทศขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศ แต่ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติหลักการในเรื่องนี้ไว้ หากเป็นกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ต้องขึ้นอยู่กับการใช้ดุลยพินิจของศาลภายในซึ่งต้องพิจารณาเป็นรายกรณีตามแต่ละรัฐ ถ้าเป็นกฎเกณฑ์ของสนธิสัญญาก็แล้วแต่ว่ารัฐนั้นเลือกที่จะรับระบบการแปรรูปให้เป็นกฎหมายภายในเสียก่อน หรือกำหนดให้มีการพิมพ์เผยแพร่เพื่อให้มีผลใช้บังคับได้เลย

5.5.6 ปัญหาการขัดกันระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน

แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในเป็นอย่างไร

แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแตกต่างกันออกไปตามแต่ละรัฐ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญของรัฐที่เกี่ยวข้องว่ามีข้อกำหนดในเรื่องนี้ว่าอย่างไร แต่ในกรณีที่ไม่มีข้อกำหนดของกฎหมายภายในเรื่อง ศาลภายในจะมีดุลยพินิจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวซึ่งอาจมีข้อยุติซึ่งแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับจุดยืนและความเป็นอิสระขององค์กรฝ่ายตุลาการของรัฐที่เกี่ยวข้อง

5.5.7 ทางปฏิบัติของไทยในการนำกฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในประเทศ

1. รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของไทยกำหนดให้การทำสนธิสัญญาเป็นอำนาจของฝ่ายบริหารซึ่งดำเนินการในนามพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ แต่ให้สนธิสัญญาบางประเภทต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติเสียก่อน

2. เงื่อนไขเกี่ยวกับความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติทำให้เกิดปัญหาว่าเอกสารใดมีสถานะเป็นสนธิสัญญาต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติ ดังเช่น ในกรณีตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับหนังสือแสดงเจตจำนง นอกจากนี้ยังมีปัญหาสืบเนื่องจากการให้ความหมายอย่างกว้างกับคำว่า “เขตอำนาจแห่งรัฐ” ในกรณีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งยังผลให้การทำสนธิสัญญาทุกฉบับต้องผ่านความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติเสียก่อน

3. ในกรณีที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศอยู่ในรูปของสนธิสัญญา ถ้ายังไม่มีกฎหมายรับรอง การนำเอากฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในประเทศไทย จะต้องผ่านกระบวนการรับเอาเสียก่อนซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการออกกฎหมายอนุวัติการ การแปรรูปให้เป็นกฎหมายภายใน หรือการแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่ให้ครอบคลุมถึงข้อตกลงทั้งหมดในสนธิสัญญานั้นๆ ก็ได้

4. ในบางกรณีองค์กรของรัฐฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายบริหารอาจจะนำสนธิสัญญามาใช้บังคับโดยตรงโดยยังไม่มีกฎหมายรองรับหรือกฎหมายอนุวัติการ เมื่อมีความจำเป็นของรัฐ (raison d'Etat) ที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีในสนธิสัญญานั้นๆ หรือเมื่อลักษณะของข้อตกลงในสนธิสัญญานั้นๆ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการรับรองหรือกฎหมายอนุวัติการ

5. ในส่วนที่เกี่ยวกับหลักกฎหมายทั่วไป กฎหมายปล่อยให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐที่จะพิจารณานำมาใช้ตามรูปแบบหรือวิธีการใดก็ได้ ตามความเหมาะสมเป็นแต่ละกรณีไป ซึ่งหากเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายภายใน หากเป็นเรื่องในทางแพ่งหรือพาณิชย์ก็มีมาตรา 4 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 1 เป็นกฎหมายรองรับโดยทางอ้อมอยู่แล้ว จึงนำมาปรับใช้ได้โดยตรง แต่ถ้าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางอาญา โดยลักษณะของกฎหมายประเภทนี้ย่อมจำเป็นที่จะต้องมีการรับรองหรือกฎหมายอนุวัติการด้วย ถ้าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ใช้อยู่บังคับต่อรัฐมิใช่ในรัฐย่อมไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายอนุวัติการ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องนำมาปรับใช้ในประเทศ โดยหลักการแล้วจะต้องมีกฎหมายรับรอง หรือมิฉะนั้นก็ต้องออกกฎหมายอนุวัติการ

6. ในกรณีที่กฎหมายระหว่างประเทศนั้นอยู่ในรูปของกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ การนำมาปรับใช้ในประเทศอยู่ในดุลยพินิจของรัฐที่จะนำมาปรับใช้ ตามความเหมาะสมเป็นแต่ละกรณีไป เช่นเดียวกันกับในกรณีของหลักกฎหมายทั่วไป กล่าวคือ สามารถนำเอา

กฎหมายระหว่างประเทศชนิดนี้มาปรับใช้ในระบบกฎหมายไทยได้โดยตรง เว้นแต่ในกรณีที่ลักษณะของหลักกฎหมายนั้นเองทำให้จำเป็นต้องออกกฎหมายอนุวัติการด้วย

5.5.8 ทางปฏิบัติของไทยตามรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับการรับสนธิสัญญามาปรับใช้ในประเทศ ไทยและปัญหาในคดีต่าง ๆ ในปัจจุบัน

อธิบายหลักการของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย ในเรื่องการทำสนธิสัญญาและการนำกฎหมายสนธิสัญญามาใช้ในประเทศว่าเป็นอย่างไร และปัญหากฎหมายที่เกิดขึ้นจากการใช้บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไรบ้าง

มาตรา 24 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 กำหนดให้การทำสนธิสัญญาเป็นอำนาจของฝ่ายบริหาร ซึ่งกระทำการในนามพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม การทำสนธิสัญญา 3 ประเภท ต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติเสียก่อน กล่าวคือ สนธิสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทย สนธิสัญญาที่ต้องออกพระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามสนธิสัญญา และสนธิสัญญาที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจของรัฐ

อย่างไรก็ตาม การตีความในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีเกี่ยวกับอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพเมื่อปลาย พ.ศ. 2543 ซึ่งให้ความหมายอย่างกว้างกับคำว่า เขตอำนาจของรัฐ ให้หมายถึงขอบเขตหรือสภารัตถะของอำนาจรัฐ อันจะทำให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในทางปฏิบัติในอนาคต เนื่องจากจะทำให้การทำสนธิสัญญาทั้งปวง ซึ่งในทุกกรณีมีผลเปลี่ยนแปลงหรือจำกัดอำนาจรัฐ ต้องผ่านความเห็นชอบจากฝ่ายนิติบัญญัติอย่างไม่มีข้อยกเว้น

5.5.9 ทางปฏิบัติของศาลไทยเกี่ยวกับการปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ

แนวทางปฏิบัติของศาลไทยในการปรับใช้กฎหมายระหว่างประเทศในประเทศไทยเป็นอย่างไร

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์การมีอยู่ของกฎหมายระหว่างประเทศ ศาลจะพิจารณาประกอบกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแนะนำและกำหนดทิศทางของคำตัดสิน

สำหรับทางปฏิบัติของประเทศไทยในเรื่องนี้ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 โดยหลักการแล้ว ในกรณีที่เป็กฎหมายระหว่างประเทศที่อยู่ในรูปของสนธิสัญญา ระบบกฎหมายไทยจะเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดและทฤษฎีของ “สำนักทวินิยม” กล่าวคือถ้ายังไม่มีกฎหมายรองรับ การนำเอากฎหมายระหว่างประเทศมาปรับใช้ในประเทศไทย จะต้องผ่านการนำกระบวนการรับเอาเสียก่อน ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการออกกฎหมายอนุวัติการ โดยการแปรรูปให้เป็นกฎหมายในประเทศ หรือแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่ให้ครอบคลุมถึงข้อตกลงทั้งหมดในสนธิสัญญานั้น ก็ได้โดยทางปฏิบัติจริง ในบางกรณีองค์กรของรัฐฝ่ายตุลาการ หรือฝ่ายบริหารอาจจะนำมาใช้บังคับ

โดยตรง โดยยังไม่มีกฎหมายรองรับหรือมีกฎหมายอนุวัติการ เมื่อมีความจำเป็นของรัฐ (raison d'Etat) ที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีในสนธิสัญญานั้นๆ หรือเมื่อลักษณะของข้อตกลงในสนธิสัญญากำหนดและปักปันเขตแดน สนธิสัญญาการบินพลเรือน หรือสนธิสัญญาที่ให้สิทธิแก่รัฐ เช่น ในเรื่องการค้าทางทะเลเป็นต้น

สำหรับกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แยกพิจารณาได้ดังนี้

ในส่วนที่เกี่ยวกับหลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งมีทั้งหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายระหว่างประเทศ และหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายในประเทศ ไม่มีบทบัญญัติใดๆ ในรัฐธรรมนูญที่จะเป็นแนวทางให้ตีความได้เลยว่า การนำกฎหมายระหว่างประเทศชนิดนี้มาปรับใช้จะต้องโดยวิธีใด จึงต้องตีความว่า กฎหมายปล่อยให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐที่จะพิจารณานำมาใช้ตามรูปแบบหรือวิธีการใดก็ได้ตามความเหมาะสมเป็นแต่ละกรณีไป กรณีที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายในประเทศ ถ้าเป็นเรื่องในทางแพ่งหรือพาณิชย์ก็มีมาตรา 4 ใน ป.พ.พ. บรรพ 1 เป็นกฎหมายรองรับโดยทางอ้อมอยู่แล้ว จึงนำมาปรับใช้ได้โดยตรง แต่ถ้าเป็นหลักกฎหมายทั่วไปในทางอาญา โดยลักษณะของกฎหมายประเภทนี้ย่อมจำเป็นที่จะต้องมีการรองรับหรือกฎหมายอนุวัติการด้วย กรณีที่เป็นหลักกฎหมายทั่วไปในกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่บังคับต่อรัฐ มิใช่ในรัฐย่อมไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายอนุวัติการ ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องนำมาปรับใช้ในประเทศโดยหลักการแล้วจะต้องมีการรองรับหรือมีฉะนั้นก็ต้องออกกฎหมายอนุวัติการ เช่น ความผิดทางอาญาในเรื่องการสังหารล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) หรือการก่อการร้ายระหว่างประเทศ เป็นต้น

ในกรณีที่กฎหมายระหว่างประเทศนั้น อยู่ในรูปของกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ รัฐธรรมนูญก็ปราศจากบทบัญญัติที่จะทำให้ตีความได้ว่า จะนำมาปรับใช้ในประเทศได้อย่างไร และปล่อยให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐที่จะนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมเป็นแต่ละกรณีไป เช่นเดียวกันกับกรณีของหลักกฎหมายทั่วไป จึงต้องถือว่าโดยหลักการแล้วระบบกฎหมายไทยในเรื่องนี้ ถือปฏิบัติตามแนวความคิดและทฤษฎีของ “สำนักเอกนิยม” กล่าวคือสามารถนำเอากฎหมายระหว่างประเทศชนิดนี้มาปรับใช้ในระบบกฎหมายไทยได้โดยตรง เว้นแต่ในกรณีที่ลักษณะของหลักกฎหมายนั้นเองทำให้จำเป็นจะต้องออกกฎหมายอนุวัติการด้วย เช่น เมื่อเป็นกฎหมายที่ให้มีสิทธิที่จะใช้เขตอำนาจในอาณาบริเวณต่างๆ ทางภูมิศาสตร์ได้ เช่น ในห้วงอากาศเหนือดินแดนของรัฐหรือในอาณาเขตทางทะเล เป็นต้น ซึ่งในกรณีเช่นนั้นรัฐจะต้องออกกฎหมายอาญา กฎหมายการเดินเรือ หรือกฎหมายทะเลของรัฐด้วย จึงจะใช้เขตอำนาจที่รัฐมีสิทธิที่จะใช้ตามกฎหมายระหว่างประเทศได้ และโดยที่สาเหตุหลักที่ทำให้ไม่ต้องออกกฎหมายอนุวัติการ ก็เพราะโดยธรรมชาติ และลักษณะของกฎหมายจารีตประเพณี การที่จะออกกฎหมายอนุวัติการเป็นสิ่งที่ทำได้ยากเพราะเป็นกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงขาดความแน่นอนในด้านขอบเขตและสาระัตถะ ดังนั้น เมื่อกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศนั้นได้ถูกประมวลขึ้นมาเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วข้อขัดข้องนั้นย่อมหมดไป

นานาชาติซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วยจึงมักนิยมออกกฎหมายอนุวัติการ ถ้ายังไม่มีกฎหมายรองรับ เว้นแต่ว่าเมื่อมีความจำเป็นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่รัฐต้องถือปฏิบัติตาม เพื่อให้สอดคล้องกับทางปฏิบัติของนานาชาติ บางครั้งรัฐก็จะนำมาปรับใช้ทั้งๆ ที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับหรือกฎหมายอนุวัติการ หรือเมื่อธรรมชาติและลักษณะพิเศษของกฎหมายจารีตประเพณีนั้นเอง ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายอนุวัติการ เช่น กฎหมายภาคสงคราม เป็นต้น

6. งานวิจัยในประเทศ

สุจิตรา จันท ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีของผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครอง ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อประสบการณ์การเรียนรู้ด้านประชาธิปไตย ในการศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช 2524 โดยมีแนวความคิดที่ว่าประเทศไทยมีระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและประสออุปสรรคนานัปการ หากต้องการพัฒนาการเมืองการปกครอง จำเป็นต้องพัฒนาการศึกษา เพราะการศึกษาจะช่วยพัฒนาการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยการวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา ทฤษฎีของผู้เชี่ยวชาญทางการเมือง ปกครองที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อประสบการณ์การเรียนรู้ด้านประชาธิปไตยในการ ศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช 2524 โดยจากการสรุปผลการวิจัยพบว่าประชาชน ที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงจะมีความรู้และฐานะทางเศรษฐกิจสูงขึ้นคำนึงถึงสิทธิของการรวมกลุ่ม เพื่อการต่อรองมากขึ้น มีผลทำให้เป็นประชาธิปไตย มากขึ้นรวมทั้งแนวทางในการพัฒนาคุณภาพ ประชาธิปไตยแก่นักเรียนในการศึกษาภาค บังคับ พุทธศักราช 2524 เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพ การเมืองการปกครองเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาภาคบังคับจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางโรงเรียนต้องจัด ครู อาจารย์ที่มีความรู้-ความชำนาญ ในหลักการประชาธิปไตยสอนในระดับต้น เพื่อเป็นการปู พื้นฐานที่ดีและมั่นคงควรจัดการศึกษาภาคบังคับให้สอดคล้องและต่อเนื่องทั้ง 3 ระดับคือระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา โดยเฉพาะระดับประถมศึกษาควรปูพื้นฐานประชาธิปไตยให้ มั่นคง และจัดการศึกษาภาคบังคับให้เท่าเทียมกัน ทั้งในแง่วัสดุ อุปกรณ์ ครูผู้สอน รวมทั้ง เทคโนโลยีในการสอนเพื่อเน้น “ความเสมอภาค” ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของประชาธิปไตย

รายงานพิเศษ นักวิจัยดีเด่นปี 2549 สาขานิติศาสตร์ งานวิจัยกฎหมายระหว่างประเทศ การเปิดเสรีด้านบริการ(แรงงานต่างชาติ) ข้อตกลงเรื่องการค้าบริการ (GATS) เป็นผลมาจากการเจรจา การค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย ซึ่งมีผลต่อการสร้างกฎหมายระหว่างประเทศ เกี่ยวกับการค้าบริการของ สังคมโลก ในลักษณะเดียวกับหลักการของการค้าเสรีด้านสินค้า มีวัตถุประสงค์เพื่อขจัดอุปสรรค เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวโดยเสรีของบริการต่าง ๆ ทำให้เกิดการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรมอันจะเป็น ผลดีกับผู้บริโภค

ก่อนที่จะมีการเจรจาพหุภาคีหลายฝ่ายรอบอุรุกวัย ประเทศต่าง ๆ ได้มีการกำหนดกฎหมายภายใน ที่กำหนดการประกอบธุรกิจและการทำงานของคนต่างด้าว ซึ่งกฎหมายดังกล่าว ถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าสู่ตลาด และก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนในชาติกับคนต่างด้าวดังนั้น ประเทศไทยซึ่งได้เข้าร่วมลงนามและให้สัตยาบันยอมรับผลการประชุมการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย จึงจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมทางด้านกฎหมาย ที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีและผู้ประกอบการด้านต่างๆ ก็ต้องเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับการแข่งขัน กับผู้ให้บริการต่างชาติ

ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร ปังจุสานนท์ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวว่า ถึงแม้ประเทศไทยจะมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกรมสารสุตท้ายในการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย แต่การจะปฏิบัติตามไม่ได้หมายความว่า ต้องแก้ไขกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องในทันที เนื่องจากข้อตกลงการค้าบริการหรือGATS ใช้หลักการเปิดเสรีก้าวหน้าตามลำดับ (Progressive Liberalization) คือ การค่อย ๆ เปิดอย่างเป็นขั้นตอน แต่สิ่งสำคัญ คือ เมื่อเปิดแล้วโดยหลักการจะไม่สามารถกลับไปสร้างเงื่อนไข หรือข้ออุปสรรคใดๆ ได้อีก ดังนั้น ภาครัฐจึงควรพิจารณาให้รอบคอบว่าขณะนี้ประเทศต่าง ๆ มีการเปิดตลาดเสรีก้าวหน้าตามลำดับเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวในเรื่องบริการมากน้อยเพียงใด จากนั้น จึงดำเนินการเปิดตลาดเสรีการค้าบริการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ควบคู่ไปกับการสร้างความพร้อมให้กับผู้ประกอบการและธุรกิจต่างๆที่เกี่ยวข้อง

"ในการเปิดเสรีการค้าบริการ นอกจากต้องคำนึงถึงเงื่อนไข และหลักเกณฑ์ตามกรมสารสุตท้ายแล้ว ประเทศไทย ควรมีการติดตามและนำแนวทางปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ มาพิจารณาควบคู่ไปด้วย ตัวอย่างเช่น ถ้าประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการเปิดเรื่องแรงงานต่างด้าวในสาขาบริการ ประเทศไทยก็ไม่จำเป็นต้องเปิดก่อน จากนั้นค่อยดูผลการเจรจา หรือท่าทีของประเทศนั้น ๆ จึงค่อยนำมาปรับให้เหมาะสมต่อไป และสำหรับการเตรียมความพร้อมในแง่ของข้อกฎหมาย กรณีที่ประเทศต่าง ๆ ขยับการเปิดเสรีก้าวหน้าตามลำดับ ประเทศไทยอาจต้องมีการทบทวน พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว และกฎหมายเฉพาะที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของคนต่างด้าว อาทิ เช่น พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ซึ่งเดิมสงวนให้เป็นอาชีพบริการเฉพาะคนไทย เท่านั้น โดยจะต้องมีการปรับข้อกฎหมายให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับเงื่อนไขที่ GATS กำหนด ด้วยการยินยอมให้คนต่างด้าว และนิติบุคคลต่างด้าวสามารถประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ตลอดจนสาขาย่อยของธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ได้ แต่จะต้องมีกฎหมายที่กำกับและดูแลการค้าบริการในเรื่องนี้ให้มีมาตรฐาน และเกิดการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม

ศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร กล่าวต่อว่า ขณะเดียวกันประเทศไทย มีโอกาสที่จะรุกธุรกิจบริการในตลาดต่างประเทศภายใต้กรอบของ GATS ได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วที่มีการเปิดเสรีค่อนข้างสูง และยอมให้ชาวต่างชาติสามารถเข้าไปดำเนินการได้ ยกเว้นในส่วน of สาขาธุรกิจตัวแทนการเดินทางและมัคคุเทศก์ ซึ่งมีเพียงประเทศ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เกาหลีใต้ และฮ่องกง เท่านั้น ที่เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้าไปลงทุนได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประเทศไทย จะสามารถเข้าไปขยายตลาดธุรกิจบริการได้ในหลายประเทศ แต่จากการประเมินอุปสรรค และโอกาสทางเศรษฐศาสตร์ พบว่า นอกจากธุรกิจภัตตาคาร และร้านอาหารไทยที่มีความคืบหน้าเป็นที่น่าพอใจแล้ว ธุรกิจบริการสาขาอื่นผู้ประกอบการของไทย ยังขาดความพร้อมที่จะเข้าไปดำเนินการทั้งในเรื่องของแรงงาน และขาดระบบเครือข่ายทางการตลาด ทำให้ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากข้อตกลง GATS ได้เท่าที่ควร ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้ประกอบการไทยจำเป็นต้องเร่งเรียนรู้ และหาแนวทางการปรับปรุงการบริหารจัดการต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมกับการแข่งขันในอนาคต

ท้ายสุด ศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร กล่าวว่า จากสถานการณ์สังคมโลกในปัจจุบันต้องยอมรับว่า ประเทศไทยไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยง หรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงและเงื่อนไขทางการค้าต่าง ๆ ทั้งในระดับเวทีการค้าโลก เช่น กฎระเบียบที่เกิดจากองค์การการค้าโลก (WTO) รวมทั้งข้อตกลงการเปิดเสรีในระดับภูมิภาค เช่น APEC และ ASEAN ได้ ดังนั้น นอกจากภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการเจรจา ควรจะต้องมีการติดตามความเคลื่อนไหวเงื่อนไขหลักเกณฑ์และทำทันท่วงทีของประเทศคู่ค้าต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศไทยมากที่สุด ทั้งนี้ภาคธุรกิจใดที่ประเทศไทย มีความได้เปรียบและมีศักยภาพที่จะสามารถแข่งขันได้ ก็ควรทราบจุดแข็งให้ชัดเจน ขณะที่ธุรกิจบางส่วนที่ไม่พร้อมจะแข่งขันกับชาวต่างชาติจะต้องมีมาตรการที่ช่วยปรับให้ sector เหล่านี้สามารถอยู่รอดได้ เพื่อให้คนไทยยังสามารถประกอบอาชีพเหล่านั้นได้ หรือไม่ก็ช่วยปรับให้มีการดำเนินการในรูปแบบอื่นที่คล้ายคลึงกันแทน

จากความตั้งใจในการวิจัยเรื่อง กฎหมายระหว่างประเทศ ว่าด้วยการข้อตกลงเรื่องการค้าบริการ และเงื่อนไขการเปิดการค้าเสรีต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาวการณ์ลงทุน และเติบโตของธุรกิจในประเทศที่ ศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) จึงเห็นควรมอบรางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติประจำปี 2549 สาขานิติศาสตร์ ประจำปี 2549 ให้กับ ดร.ชุมพร ปัจจุบันนี้เพื่อประกาศเกียรติคุณให้สังคมได้รับทราบ ตลอดจนกระตุ้นให้คนไทยได้ตระหนักรู้ถึง ความสำคัญของการศึกษาข้อตกลงระหว่างประเทศ ที่นับวันจะมีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้นด้วย